

UDK 94(497.5 Brečevo)“653“(093)
94(497.5 Polje Kanjane)“653“(093)
94(497.5 Petrovo polje)“653“(093)
929.52 Nelipčići, obitelj
Primljeno: 23. 8. 2012.
Prihvaćeno: 29. 10. 2012.
Izvorni znanstveni rad

Srednjovjekovno Brečevo i Polje Kanjane – još jedan pokušaj ubikacije

Neven Isailović
Istorijski institut
Kneza Mihaila 36/II
11000 Beograd
Republika Srbija
E-adresa: neven.isailovic@gmail.com

Aleksandar Jakovljević
Istorijski institut
Kneza Mihaila 36/II
11000 Beograd
Republika Srbija
E-adresa: ayakovljevic@gmail.com

U radu se, na osnovi objavljenih i neobjavljenih diplomatskih izvora i osmanskih popisnih deftera (*tâpû tahrîr defterleri*), iznose nove spoznaje i revidiraju pojedini zaključci dosadašnje historiografije o pitanjima ubikacije utvrđenoga grada Brečeva i Polja (Polja Kanjane), za koje se navedena utvrda vezivala u srednjovjekovnoj građi. Analizom izvora došlo se do zaključka da je spomenuto Polje najvjerojatnije predstavljalo Petrovo polje ili barem njegov veći dio, a da se Brečevo nalazilo negdje na njegovome jugoistočnom rubu.

Ključne riječi: Brečevo, Polje Kanjane, Petrovo polje, Ivan Nelipčić, Ivaniš Nelipčić

Znamenita hrvatska velikaška obitelj Nelipčić odavno je počela zaokupljati pozornost istraživača mada je tek nedavno dobila potpuniji historiografski pregled

u doktorskome radu Ante Birina.¹ Među temama koje su se doticale Nelipčića, najviše su obrađivane one koje se mogu podvesti pod političku povijest mada su se među njima našle i genealoške, heraldičke i privredne teme. Historijskoj geografiji posvećivane su tek pojedine studije, a i one su se prvenstveno ticale utvrđenih gradova koji su ovoj obitelji pripadali. U svega nekoliko radova obrađivana su i druga topografska pitanja – oblasti, naselja, župe i županije, kneštva i njihove granice.² Budući da su u posljednje vrijeme brojni izvori postali dostupni - neki poznati od ranije, ali nedovoljno iskorišteni, a neki sasvim nepoznati - cilj je ovoga rada, prvenstveno u domeni historijske geografije (ali ne samo nje), zaokružiti jednu tematsku cjelinu i odgonetnuti određene dvojbe vezane za ubikaciju utvrde Brečevo i Polja (katkada zvanoga Polje Kanjane), koje se uz njega spominje u srednjovjekovnoj građi iz vremena knezova Ivana i Ivaniša Nelipčića. Oba ova posjeda pripadala su Nelipčićima najkasnije od prve polovice 14. stoljeća (svakako prije 1345. godine) pa sve do izumiranja obitelji po muškoj liniji (1435. godine).³

Oslonac za ovo istraživanje i polazna točka za određena preispitivanja dosadašnjih rezultata nalazi se ne samo u radu Stjepana Gunjače iz 1957. godine - posvećenome ubikaciji kastruma Brečevo⁴ - nego i u djelima drugih povjesničara koji su, između ostaloga, pozornost posvećivali i topografskim pitanjima vezanima za posjede Nelipčića: Stjepana Zlatovića, Ćire Kalebića, Ferde Šišića, Šime Jurića, Franje Smiljanića, Mladena Ančića, Ante Birina i drugih.⁵ Osvrt na rezultate

¹ Ante Birin, „Knez Nelipac i velikaški rod Nelipčića“, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu – Filozofski fakultet, 2006.

² Za literaturu do 2006. godine vidi: Birin, „Knez Nelipac“, 5–9, 226–245. Iz kasnije objavljene literature izdvajamo: Ivan Alduk, „Srednjovjekovne tvrđave“ u: *Dalmatinska Zagora: nepoznata zemlja*, Joško Belamarić – Marko Grčić (ur.), Zagreb: Galerija Klovičevi dvori, 2007., 623–634; Mate Zekan, „Utvrdni gradovi i kule na rijeci Krki“ u: *Dalmatinska Zagora: nepoznata zemlja*, 637–640; Mirela Altić-Slukan, „Krka kao razdjelnica velikaških gradova Šubića i Nelipića na karti Matea Pagana nastaloj oko 1522. godine“, *Ekonomika i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša* 3 (2007.): 51–61; Joško Zaninović – Davor Gaurina, „Nelipičeve utvrde na rijekama Krki i Čikoli“ u: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost)*, Marko Mendušić – Drago Marguš (ur.), Visovac – Drinovci: Miljevački sabor, 2008., 145–162.

³ Knez Ivaniš umro je najranije krajem lipnja 1435. godine. Do sada se mislilo da je njegov posljednji spomen u travnju 1435. godine (Lajos Thallóczy – Samu Barabás, *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus I*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1910., 265–268; Peter Rokai, „Posljednje godine balkanske politike kralja Žigmunda (1435–1437)“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 12–1 (1969.): 99–100, bilješka 86; Pavo Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo: Institut za istoriju, 1981., 177, bilješka 86–87), ali jedan akt svjedoči o tome da su mu se Dubrovčani obraćali i par mjeseci kasnije - Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Lettere e commissioni di Levante* 11, f. 250r, 25. 6. 1435. (...) ad Olnis...di *Ivanis Ban* (...) Et li in Olnis se esso Signor Frussin e *Ivanis ban*...a territorio d'esso *Ivanis ban* (...).

⁴ Stjepan Gunjača, „Ubikacija srednjovjekovnog kastruma Brečevo“, *Rad JAZU* 311 (1957.): 219–238.

⁵ Popis važnijih djela spomenutih povjesničara, izdanih do 2006. godine donosi: Birin, „Knez Nelipac“, 5–9. Nakon 2006. godine izdajamo radove: Mladen Ančić, „Srednjovjekovno plemstvo na prostoru između Zrmanje i Neretve“ u *Dalmatinska Zagora: nepoznata zemlja*, 149–158; Ante Birin, „Posjedi Nelipčića na području srednjovjekovnog kotara Promine“ u: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci*

starije historiografije nužan je za praćenje promjena u shvaćanju pojedinih problemskih pitanja.

Kada su srednjovjekovni historijski izvori u pitanju, korišteni su kako oni objavljeni, tako i (u manjoj mjeri) oni do sada neobjavljeni. Pored građe tiskane u *Diplomatičkome zborniku* Tadije Smičiklase i suradnika te *Listinama* Šime Ljubića koristili smo se i manjim zbirkama publiciranima u znanstvenim časopisima kao i podacima koji su unošeni u tekstove te bilješkama pojedinih rasprava i članaka.⁶ Od neobjavljenih izvora ukazujemo na važnost Sveska br. 64, koji se čuva u Kaptolskome arhivu u Splitu iako nam on, nažalost, nije bio dostupan prilikom pisanja ovoga rada kao i zbirki obitelji Frankopan i Esterhazy, koje se nalaze u Mađarskome državnom arhivu u Budimpešti i u kojima je sačuvan najveći dio obiteljskoga arhiva Nelipčića.⁷

Posebnu skupinu izvora - i po karakteru i po značenju - predstavljaju osmanski popisni defteri iz 16. i s početka 17. stoljeća, posebno oni sastavljeni u prvim godinama turske vlasti u južnim dijelovima Hrvatske. Registri nekih od ovih popisa nedavno su objavljeni, katkad i s faksimilima originalnoga teksta, dok se u arhivima u Istanbulu i Ankari mogu naći i kompletni defteri - zbirni (sumarni) i opširni.⁸ Podaci iz ovih knjiga - osobito zbirnih i opširnih deftera Bosanskoga i Kliškoga sandžaka te deftera posadnika utvrda u ovim sandžacima (iz razdoblja od 1530. do 1604. godine) - od velikoga su značaja ne samo za proučavanje početnoga razdoblja turske vlasti nego i za utvrđivanje stanja na terenu uoči osmanskoga osvajanja kao i za praćenje kontinuiteta u odnosu na srednjovjekovno razdoblje, posebno kada se radi o topografsko-naseobinskoj strukturi čitavoga teritorija.⁹

*

u prošlosti, 117–128; Isti, „Cetinski knez Ivaniš Nelipčić – ban naših kraljevstava Dalmacije i Hrvatske“ u *Humanitas et litterae. Zbornik u čast Franje Šanjeka*, Lovorka Čoralić – Slavko Slišković, ur., Zagreb: Dominikanska naklada Istina – Kršćanska sadašnjost, 2009., 289–302.

⁶ Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike* I–IX, Zagreb: JAZU, 1868–1890; Tadija Smičiklas i drugi, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* IX–XVIII, Zagreb: JAZU, 1911–1990. Za potpuniju bibliografiju izvora vidi: Birin, „Knez Nelipac“, 2–5, 226–245. Od 2006. do danas nisu izdane nove zbirke izvora od većega značaja za istraživanu temu.

⁷ Radoslav Lopašić, „Spomenici tržačkih Frankopana“, *Starine JAZU* 25 (1892): 319–329; *Collectio diplomatica hungarica – A középkori Magyarországnak digitális levéltára*, Budapest: Magyar országos levéltár – Arcanum, 2008. (DVD-ROM); Doimo Frangipane – Saša Potočnjak, „Prilog istraživanju arhivske građe o Franu Krsti Frankopanu – L'archivio Frangipane, Joannis“, *Fluminensia* 22 (2010): 45–65.

⁸ Fehim Dž. Spaho, „Splitsko zaleđe u prvim turskim popisima“, *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 13 (1986): 47–86; 91, 164, *MAD 540 ve 173 numaralı – Hersek, Bosna ve İzvornik livâları icmâl tahrir defterleri* I–II, Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006.; Fehim Dž. Spaho – Ahmed S. Aličić – Behija Zlatar, *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, Sarajevo: Orijentalni institut, 2007; *Osmanlı Belgelerinde Hırvatistan*, Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2010.

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (dalje: BOA), *Tahrir Defterleri* (dalje: TD) 157; BOA, TD 164; BOA, TD 211; BOA, TD 212; BOA, TD 284; BOA, TD 285; BOA, TD 440; BOA, TD 533; BOA, TD 556; BOA, TD 622; BOA, TD 728; BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler* (dalje: MAD) 540.

Za grad Brečevo osnovano se može pretpostaviti da je jedan od starijih posjeda Nelipčićâ. On im je pripadao najkasnije od vremena vojvode Nelipca, a zadržali su ga i poslije zamjene posjeda iz 1345. godine iako to prvobitno nije bilo planirano preliminarnim sporazumom sa slavonsko-hrvatskim banom Nikolom (kojim je bilo predviđeno da Nelipčići izgube i Knin i Brečevo, a steknu Cetinu/Sinj i Klis).¹⁰ Nakon što su pojedini povjesničari nekoliko puta pokušali ubicirati ovaj zagonetni toponim, Stjepan Gunjača - u opširnome radu posvećenome upravo pronalaženju lokacije Brečeva (1957.) - iznio je niz dokaza za svoju pretpostavku da je spomenuta utvrda bila na teritoriju sela Bračević zapadno od Muća, na uzvišenju iznad Polja Vrba, čiji se dio nazivao Kanjevača.¹¹ Gunjačini argumenti i sada uživaju veliko povjerenje s obzirom na to da je autor (kao vrsni poznavatelj ovih krajeva) proveo temeljna arheološka, historijska i onomastička istraživanja i do većine zaključaka došao iscrpnim terenskim radom. Interpretacija koju ćemo iznijeti – da Brečevo možda treba potražiti nešto dalje na sjeveru ili sjeverozapadu od Bračevića prema Petrovu polju – ne osporava nužno Gunjačine nalaze nego samo neke od njih u određenoj mjeri dovodi u dvojbu. Stoga je prije svega potrebno utvrditi neke činjenice.

Uoči Nelipčeve smrti 1344. godine njegovi su posjedi obuhvaćali gradove Knin i Brečevo te još neke utvrde u današnjoj Lici i Pounju (Srb, Počitelj, Ost[r]og i Unac). Njegov srodnik Izan (najvjerojatnije brat) sa sinom Konstantinom držao je utvrdu Ključ blizu ušća rijeke Čikole (Poljščice)¹² u Krku, dok je Nelipčeva grana, kako saznajemo iz povelje kralja Lajoša (Ludovika) Velikoga od 21. studenoga 1345. godine, imala na svome „nasljednom posjedu“ grad Kamičak (Kamičac), nešto sjevernije od Ključa uz lijevu obalu rijeke Krke.¹³ U kasnijemu dokumentu od 21. rujna 1376. navode se posjedi kneza Ivana Nelipčića – Nečven i Kamičak

¹⁰ Magyar orszâgos levéltár (dalje: MOL), *Diplomatikai levéltár – Mohács Elôtti Gyûjtemény* (dalje: DL) 38486, 38487, DL 87181, DL 87539, DL 87766, DL 87794; Ferdo Šišić, „Iz arkiva u Źeljeznom“, *Vjesnik Kraljevskog hrv-slav-dalm. zemaljskog arkiva* 7 (1905): 142–147; *Codex diplomaticus* XI, 1913, 205–208, 249–252, br. 157, 158, 192; Stjepan Gunjača, „Tiniensia Archeologica–Historica–Topographica II“, *Starohrvatska prosvjeta* III–7 (1960): 45–47; *Opsada Zadra*, Veljko Gortan – Branimir Glavičić – Vladimir Vratović i dr, prir., MSHSM 54, Zagreb: HAZU, 2007, 120–127.

¹¹ Stjepan Zlatović, „Topografske crtice o starohrvatskim Źupanijama u Dalmaciji i starim graĊevinama na kopnu od Velebita do Neretve“, *Starohrvatska prosvjeta* 3 (1897) 11; Ivan Marković, *Sinj i njegovo slavlje god. 1887*, Zagreb: Dionička tiskara, 1898, 3; Ćiro Kalebić, „Povjesni prilozi topografiji gradova i tvrĊava u Źupi Cetini“, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 50 (1928–1929): 301–303; Gunjača, „Ubikacija“, 219–238; Birin, „Knez Nelipac“, 204–205. Zlatović je smatrao da se Brečevo nalazilo iznad Kukuzova klanca u selu Brnaze kod Sinja, dok ga je Kalebić ubicirao na Ćukovoj gredi u zaseoku Dobreć kod Gornjega Muća.

¹² Oba naziva ove rijeke još uvijek su se čuvala u 16. stoljeću. Franjo Rački, „Prilozi za geografsko-statistički opis bosanskoga pašaluka“, *Starine JAZU* 14 (1882): 180, 195.

¹³ MOL, DL 38487; Šišić, „Iz arkiva u Źeljeznom“, 145–147; *Codex diplomaticus* XI, 249–252, br. 192; Birin, „Knez Nelipac“, 69–70, 159, 162–163, 181–183. U citiranoj ispravi navodi se da je Kamičac „iznova sagraĊen“. Moguće je da se ovaj posjed spominje i u ispravi o otetim dobrima kninskoga biskupa (1368.) pod nazivom *Chammezon*. ViĊi: Lovre Katić, „Ban Emerik Lacković otimlje dobra Kninske biskupije (1368)“, *Croatia sacra* 3 (1932): 6, 9–10.

kao i drugi dijelovi koji mu pripadaju u Oprominju, a za koje desetinu duguje kninskome biskupu.¹⁴ Slično se utvrđuje i poveljom kralja Žigmunda (Sigismunda) iz 1408. godine kojom se knezu Ivanišu potvrđuju dijelovi distrikta (okruga, kotara) Oprominje, koji je pripadao još knezu Nelipcu.¹⁵ S druge strane, zna se da se Konstantinov sin Nelipac sporio s Hlapcem Boljkovićem oko sela Ljublje u Oprominju (1377.), što znači da je i on imao svoje „dijelove“ u ovome distriktu.¹⁶ Stoga bi moglo biti osnovano tražiti prvobitne posjede Nelipčićâ upravo u Oprominju, okrugu koji se prostirao duž lijeve obale Krke do granica sa šibenskim distriktom. Na Oprominje se s istočne strane danas nadovezuje Petrovo polje o čijim se granicama i opsegu u srednjemu vijeku već pisalo.¹⁷

Prema istraživanjima Franje Smiljanića Kninski komitat (županija) sastojao se od distrikata Oprominje, Petrovo polje¹⁸ (koje je obuhvaćalo i današnje Kosovo polje), Unačice i distrikta samoga Knina (koji je možda uključivao i mikroregije oko Strmice i Plavna).¹⁹ Ovakvi Smiljanićevi zaključci nesporni su za početak 15. stoljeća, ali se ne može pouzdano utvrditi je li takvo ustrojstvo bilo na snazi i u prethodnome razdoblju jer raspoloživi izvori predstavljaju zbir fragmentarne građe, uglavnom iz kasnoga srednjeg vijeka. Nema dokaza da su komitati (županije) u Hrvatskoj u svakome trenutku bile podijeljene na određene distrikte ili provincije kao na neke niže administrativne jedinice. To je bio prostor naseljen slobodnim posjednicima Hrvatima kao i Vlasima pa se najpreciznijom čini ocjena da su navedeni distrikti bili manji geografski (ili katkad političko-geografski) teritoriji koji su u županiju/kneštvo objedinjavani kroz vlast određenih velikaša i plemića ili kroz vezanost za određeno regionalno središte. I crkvena organizacija (dijeceze, arhiđakonati ili pak crkveno-porezni desetinski kotari) mogla je

¹⁴ MOL, DL 38493; Birin, „Posjedi Nelipčića“, 124–127. Nečven se kasnije javlja kao posjed Konstantinova sina Nelipca.

¹⁵ MOL, DL 87806; Šišić, „Iz arkiva u Željeznom“, 167–169.

¹⁶ Vladimir Rismondo, „Trogirsko i splitsko zaleđe u nekim dokumentima iz druge polovine XIV. i početka XV. stoljeća“, *Radovi Filozofskog fakulteta Zadar* 14–15 (1975–1976) 491–493; Šime Jurić, „Građa za bibliografiju Cetinske krajine do 1980. I. dio. Povijesni spomenici prvoga reda“, *Zbornik Cetinske krajine* 3 (1982): 56–57; Birin, „Posjedi Nelipčića“, 124.

¹⁷ Stjepan Gunjača, „Hrvatsko historijsko Kosovo“ u: *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji* III, Zagreb: Školska knjiga, 1975, 129–168; Franjo Smiljanić, „Teritorij i granice Kninske županije u srednjem vijeku“, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 27 (14) (1987–88): 135–149; Isti, „Građa za povijesnu topografiju kninsko-drniškoga kraja u srednjem vijeku“ u: *Arheološka istraživanja u Kninu i Kninskoj krajini*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 15, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1992, 55–63. Nije nam, nažalost, bio dostupan magistarski rad Franje Smiljanića „Kninska županija (kneštvo) u svjetlu izvorne građe od 10. do 15. stoljeća“ (Sveučilište u Splitu – Filozofski fakultet u Zadru, 1983.).

¹⁸ Jedno od tumačenja imena Petrova polja daje Frano Radić u: „Graditeljski uresni i nadpisni ulomci hrvatsko-bizantinskoga sloga sa crkve Bl. Gospe u drniškom Gradcu“, *Starohrvatska prosvjeta* 4 (1898.): 107–108. On smatra da ovaj naziv potječe od nekadašnje crkve Sv. apostola Petra u Gradcu.

¹⁹ Franjo Smiljanić, „Entstehung und Entwicklung des Verteidigungssystems der Županija Knin vom 11.–16. Jahrhundert“, *Balkanoslavica* 11–12 (1984–1985): 135–145; Isti, „Teritorij i granice“, 135–137, 140, 146–147.

predstavljati nekakav okvir, ali treba biti oprezan pri poistovjećivanju političkih i crkvenih granica nekoga teritorija. Te su se granice mogle, ali i nisu morale, poklapati.²⁰ Ovo ističemo zato što i srednjovjekovni i osmanski izvori ukazuju na postojanje većega broja teritorija i kotara (distrikata) u široj okolici Knina i relativnu promjenljivost njihovih granica kao i na preklapanje nekih od njih.

Oprominje se tako spominje skoro samo u 14. stoljeću, a Petrovo polje isključivo u 15. stoljeću.²¹ Kamičak se 1372. godine navodi kao grad u distriktu Oprominje kraj Krke. Zatim se 1376. godine u Oprominju (u izvoru je ovoga puta izostala riječ distrikt, to jest kotar, okrug) navode i Kamičac i Nečven, dok dokument iz 1408. godine navodi da Ivanišu pripada grad Ključ u distriktu Oprominje s dijelovima koji su Nelipcu pripadali u Oprominju.²² Nakon 1408. godine „provincija ili *kontrata* Prominja“ pojavljuje se samo u usamljenome dokumentu iz 1437. godine.²³ Javlja se, međutim, Petrovo polje i to prvi put u povelji iz 1411. godine kao *Campus Petri* na samome kraju isprave, bez bližega određenja na koji se teritorij odnosi.²⁴ U povelji iz 1412. godine (sporne autentičnosti i datiranja) grad Ključ - koju godinu ranije naveden u distriktu Oprominje - stavlja se u provinciju Petrovo polje.²⁵ Petrovo polje ponovno se javlja i 1428. godine u dokumentu kojim knez Ivaniš kćeri zalaže Kamičak i Ključ kao i provinciju Petrovo polje, koja očito obuhvaća ove gradove.²⁶ Petrovo polje se, opet kao provincija, javlja i u dokumentima Kninskoga kaptola iz svibnja i lipnja 1434. godine, s time što na jednome mjestu (28. svibnja) stoji neposredno uz grad Ključ (*castrum Chlucz cum provincia Cam-*

²⁰ Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb: JAZU – Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu – Sveučilišna naklada Liber, 1980, 70–89.

²¹ Ne stoji tvrdnja Franje Smiljanića da se selo Petrovo Polje (*Petrovo polli*) spomenuto 1342. godine nalazilo na teritoriju današnjega Petrovog polja. To se naselje nalazilo u Cetini, blizu Pobračića (*prope Pobraticich*), sela koje je u Sinjskoj nahiji zabilježeno već u prvome turskom defteru iz 1530. godine (*Popradžik*), a javlja se i kasnije. Mezra (pustoselina) Petrova Poljica također se javlja u Sinjskoj nahiji u 16. stoljeću. Vidi: BOA, MAD 540, 185; *Splitski spomenici. Dio prvi – Splitski bilježnički spisi. Svezak I – Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Čove iz Ankone (1341–1344)*, Jakov Stipišić – Ante Nazor, prir., MSHSM 53, Zagreb: HAZU, 2002, 87–88; Smiljanić, „Građa za povijesnu topografiju“, 56–59, 61–62; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, 256, 397. Fra Karlo Kosor ubicira naselje Petrovo Polje između Otavica i Gradca, što je moguće, ali ne i izravno provjerivo. Ovo se naselje (pod tim imenom) javlja tek u mletačko doba. Vidi: Karlo Kosor, „Drniška krajina za turskoga vladanja“, *Kačić* 11 (1979.): 137; Smiljanić, „Građa za povijesnu topografiju“, 58, 61. Oprominje se, pak, pominje i kao *possessio* iz koga dio prihoda ide kninskome biskupu (Katić, „Ban Emerik Lacković“, 6, 9–10).

²² MOL, DL 38493, DL 87538, DL 87806; Šišić, „Iz arkiva u Željeznom“, 154–155, 167–169; *Codex diplomaticus* XIV, 1916, 440–442, br. 329.

²³ „Note cronologiche e documenti raccolti da Giovanni Lucio Traguriense“, *Bullettino d'archeologia e storia dalmata* 7 (1884): 42–43; Smiljanić, „Građa za povijesnu topografiju“, 58–59, 61–62.

²⁴ MOL, DL 38506, DL 87835; Šišić, „Iz arkiva u Željeznom“, 170; Thallóczy – Barabás, *Codex diplomaticus de Frangepanibus* I, 166–169.

²⁵ MOL, DL 7327, DL 38508, DL 107996; Šišić, „Iz arkiva u Željeznom“, 170. Radi se najvjerojatnije o falsifikatu koji datira najkasnije iz 1436. godine.

²⁶ MOL, DL 88004, DL 88005, DL 88007; Šišić, „Iz arkiva u Željeznom“, 171; Thallóczy – Barabás, *Codex diplomaticus de Frangepanibus* I, 211–215, 225–226.

pum Petri vocata), a na drugome (15. lipnja) uz grad Kamičak (*castrum Camichacz cum provincia Campi Petri*).²⁷ U nizu dokumenata od 29. siječnja 1437., kojima su regulirani odnosi između Talovaca i Katarine, kćeri Ivaniša Nelipčića (ujedno udovice Anža Frankopana), datacija glasi – Petrovo polje (*Petrowapolya*).²⁸ Petrovo polje bilježi se više puta u notarskim spisima iz 15. stoljeća bez dodatne odrednice (samo kao *Petrovo poglie* ili *Campus Petri*), ali s jasnim značenjem teritorija (kraja), a ne naselja.²⁹ Iz svega prethodno navedenoga može se najprije zaključiti da se termini distrikt (okrug) i provincija po svemu sudeći ne razlikuju. Ono što je još važnije jest da se Oprominje i Petrovo polje na određen način preklapaju jer obuhvaćaju iste gradove u različito vrijeme, a nikada se ne spominju zajedno. Gotovo se može pomisliti da je termin Oprominje u jednome trenutku (između 1408. i 1411. godine) zamijenjen terminom Petrovo polje, koji je obuhvaćao teritorij današnje Promine, Miljevaca i Petrova polja te južni dio Kosova polja, kao što su istaknuli Gunjača i Smiljanić. Pošto se Oprominje (*provincia seu contrata Promynya*) ipak spominje i 1437. godine, prije će biti da je njegov pojam sužen i ograničen približno na teritorij današnje općine Promina, dakle bez područja Miljevaca.³⁰ Ne možemo biti sasvim sigurni je li i Kosovo u nekome periodu tijekom srednjega vijeka bilo distrikt (provincija), ali je izvjesno da selo pod tim imenom ne odgovara u potpunosti nijednome danas postojećem naselju.³¹ Iz turskih popisa može se vidjeti da se ono nalazilo na teritoriju južno i jugoistočno od Knina, koje se početkom 16. stoljeća nazivalo nahijom Kosovo (*Kosova*).³²

²⁷ MOL, DL 7327, DL 88081, DL 107996; Šišić, „Iz arkiva u Željeznom“, 172; Thallóczy – Barabás, *Codex diplomaticus de Frangepanibus I*, 250–256.

²⁸ MOL, DL 38523, DL 38524, DL 88111, DL 88112; Radoslav Lopašić, *Hrvatski urbari. Svezak I*, Zagreb: JAZU, 1894, 6; Šišić, „Iz arkiva u Željeznom“, 173–175; Thallóczy – Barabás, *Codex diplomaticus de Frangepanibus I*, 274–282. Vjerojatno se ova datacija ne odnosi na naselje Petrovo Polje nego na istoimeno područje.

²⁹ Stjepan Gunjača, „Hrvatsko historijsko Kosovo“, 137–139, 141–144; Smiljanić, „Građa za povijesnu topografiju“, 56–58, 60–62.

³⁰ „Note cronologiche“, *Bullettino* 7 (1884): 42–43; Smiljanić, „Građa za povijesnu topografiju“, 59, 62. Spomenuta su sela Badanj, Ljubotić, Nepekure i Lečić (kod Nečvena), koja su nekada pripadala knezu Ivanišu Nelipčiću. Sva se nalaze u okolini planine Promine, s time što je Badanj znatno bliži Petrovome polju.

³¹ DAD, *Diversa de Foris VIII*, f. 34v – kasni prijepis navodne, možda falsificirane, isprave kralja Dabiše od 7. studenoga 1392. godine: (...) ville Vuranschina dicte, in districtu de Cossovo prope Tninium site (...). Vidi i: Bogumil Hrabak, „Tradicija o srednjovjekovnoj Bosni u Dubrovniku XV i XVI veka“ u: *Radovi sa simpozijuma „Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura“*, Fikret Ibrahimpašić, ur., Zenica: Muzej grada Zenice, 1973., 352, bilješka 34; Đuro Tošić, „Dvije povelje bosanskog kralja Stjepana Dabiše“, *Istorijski časopis* 39 (1992): 16 /ćir./; Mladen Ančić, „Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 38 (1996): 92–93. S druge strane, o snažnim argumentima u korist tvrdnje da su naselje Kosovo i teritorij Kosovo polje u 15. stoljeću pripadali Petrovome polju vidi: Katić, „Ban Emerik Lacković“, 1, 6, 9–11; Gunjača, „Hrvatsko historijsko Kosovo“, 129–168; Smiljanić, „Teritorij i granice“, 145–146; Isti, „Građa za povijesnu topografiju“, 56, 58, 60–61.

³² BOA, *TD* 164, 36, 47, 353–355, 370; BOA, *MAD* 540, 169–173; 91, 164, *MAD* 540 ve 173 numarali I, 3, 14–16, 19–20; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, xiii–xiv, 2, 89, 101–102, 179, 393, 395–396, 409, 414, 419, 424–428, 430; *Osmanlı Belgelerinde Hırvatistan*, 270–271, 274. Napominjemo da se u def-

Područje nekadašnjega Oprominja (u užemu smislu) u tursko je vrijeme većim dijelom postalo nahija Nečven. U njoj su 1530. zabilježena današnja sela Bobodol, Brištane³³, Drinovljani (Drinovci), Kaočine, Velušić, utvrđeni grad Nečven i još desetak (uglavnom neubiciranih) sela, dok se termin Petrovo polje tek tada pouzdano počeo odnositi uglavnom na prostor polja koje se od Uzdolja pružalo u smjeru jug-jugoistok do ispod Drniša, Ružića, Umljanovića i Gradca. Velušić, koji se (u odnosu na ostala oprominjska sela bliža rijeci Krki) nalazio bliže Drnišu, navodi se 1550. godine u nahiji Petrovo polje, dok su ostala i dalje pripadala Nečvenu.³⁴

Vratimo se sada pitanju ubikacije Polja, za koje su od neposredne važnosti prethodna razmatranja. Naime, na osnovi usporedbi prozopografskih i topografskih podataka pokušat ćemo utvrditi gdje se, zapravo, nalazilo Polje ili Polje Kanjane za koje se u poveljama vezuje kastrum Brečevo. Do sada je bilo poznato da se ova utvrda spominje u dokumentima iz 1345., 1372., 1379. i 1424. godine.³⁵ Smatralo se da nakon toga nestaje iz izvora.³⁶ U povelji kralja Ludovika iz 1345. godine (i njezinoj potvrdi sporne autentičnosti iz 1406. godine) navodi se grad Brečevo (*Brechewo*) „*cum campo qui vocatur Polle*“, dok je u njegovoj ispravi iz 1372. godine grad Brečevo (*Brecheuow*) „*in campo Kanyamezu*“.³⁷ Dokument o saboru u

teru iz 1530. godine, prvome u kojemu su popisane hrvatske zemlje kao vilajet Hrvat - kadiluk Skradin, spominje nahija *Kosovo s Butinom Vasi*, koja je sa svih strana okruživala grad Knin. Već u prvome popisu tu je zabilježeno selo Kosovo, ali i Zvjerinac, Orlić, Ramljane, Kovačić, Vrbnik, Polača, Biskupija, Kaptol i druga. Kasnije se ta nahija nazivala samo Kosovo. Sjevernije se nalazio teritorij koji su činile nahije Strmica (Strmička), Plavno i Popina. Butina Vas je selo, što je posvjedočeno više puta u srednjemu vijeku, koje se nalazilo nedaleko od današnjega Golubića i Vrpolja (Katić, „Ban Emerik Lacković“, 5, 9–10; Smiljanić, „Građa za povijesnu topografiju“, 56, 61; Zoraida Demori Staničić, „L'eglise Saint-Etienne de Golubić“, *Hortus artium medievalium* 4 (1998): 223, 229). Ovo je selo 1550. godine zabilježeno u Strmičkoj nahiji. Napomena: Biskupija i Kaptol su 1530. godine, zbog svojih timarnika, ubilježeni u nahijama Livno i Ostrovica, ali s oznakom da pripadaju Sinju, koji je, čini se, bio središte vilajeta Hrvat (BOA, *TD* 164, 345, 363). Središnja nahija toga vilajeta – nahija tvrđave Sinj – obuhvaćala je i naselja udaljena više od stotinu kilometara od Sinja, što pokazuje da u tome trenutku još uvijek nije bila od veće važnosti precizna teritorijalizacija unutar prostora koji će nešto kasnije biti definiran kao Kliški sandžak.

³³ Kraj Brištana se nalazio grad Kamičac. Vidi: Smiljanić, „Građa za povijesnu topografiju“, 59.

³⁴ BOA, *TD* 157, 360–364, 1087–1091; BOA, *TD* 164, 35–36, 47, 234, 344, 363, 370–371; BOA, *MAD* 540, 2, 169–174, 181, 183–184, 192–194; Smiljanić, „Teritorij i granice“, 147–148; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, 88; Krešimir Kužić, „Miljevci za vrijeme turske vladavine 1522–1683“ u *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci u prošlosti*, 205–220.

³⁵ MOL, DL 38486, 38487, DL 87181, DL 87539, DL 87766, DL 87794; *Codex diplomaticus* XI, 205–208, br. 157–158, 249–252, br. 192; *Codex diplomaticus* XIV, 440–442, br. 329; Gunjača, „Ubikacija“, 221–222, 230–231; Mladen Ančić, „Gospodarski aspekti stočarstva Cetinskog komitata u XIV. stoljeću“, *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 14 (1987.): 70, bilješka 3, 80, 95, bilješka 119; Isti, „Knin“, 90, bilješka 128.

³⁶ Krešimir Kužić navodi dva spomena Brečeva u pisanim dokumentima s konca 14. stoljeća, ali nismo mogli naći točan izvor toga podatka. Vidi: Krešimir Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, Split: Književni krug, 1997, 87.

³⁷ Šišić, „Iz arkiva u Željeznom“, 145–147, 154–155; *Codex diplomaticus* XI, 249–252, br. 192; *Codex diplomaticus* XIV, 440–442, br. 329. Poveljom iz 1345. godine knezu Ivanu potvrđuje se Brečevo s Poljem, a onom iz 1372. godine Brečevo u Polju Kanjane. Reč *mező* (pa tako i u *Kanyamezu*) na mađarskome znači polje.

Cetini od 6. studenoga 1379. navodi kao odvojene (ali susjedne) cjeline Brečevo i Polje.³⁸ U notarskome spisu iz 1424. godine navodi se, pak, slučaj preseljenja seljaka iz šibenskoga distrikta u Brečevo.³⁹ Međutim, polje pod imenom Kanjane ne spominje se samo uz Brečevo 1345. i 1372. godine nego i samostalno u dvije isprave iz pedesetih godina 14. stoljeća kao *campo Kanane* i *Polye Kanyane*. U oba slučaja spomenuto Polje vezano je za Nelipčice i sređivanje odnosa s lokalnim plemstvom na teritoriju pod njihovom vrhovnom vlašću ili utjecajem.⁴⁰ O tome će više riječi biti nešto kasnije. Moglo bi se naslutiti, iako to ostaje u domeni hipoteze, da je i Polje Karnam (*campo Carnam*), na kojemu je 1323. godine održan sastanak hrvatskoga plemstva s banom, zapravo Polje Kanjane.⁴¹

Teško je osporiti da su sva Polja spomenuta u prethodnim dokumentima zapravo Polje Kanjane, koje se, dakle, spominje pet puta od 1345. do 1379. godine. Kao što je već navedeno, Gunjača je u svojem članku o ubikaciji Brečeva ustvrdio da je rečeno polje zapravo Kanjevača, jedan dio većega polja Vrba ispod sela Bračević. Toponim sličnoga imena našao je prethodno i u Umljanovićima na granici Petrova polja i Polja Vrba pa je zaključio da se naziv mogao i seliti. On je, međutim, naveo i drugo mišljenje, poteklo od Šišića. Upitao se radi li se možda o selu Kanjane u Petrovu polju, u podnožju planine Svilaje, odnosno je li se jedan dio Petrova polja ranije zvao Polje Kanjane.⁴² Pošto smo ranije ustvrdili da je Petrovo polje, po svemu sudeći, kasniji naziv i to za veću cjelinu, koja je na kraju obuhvatila i velike dijelove Oprominja, trebalo bi reafirmirati mogućnost da je područje današnjih Kanjana istočno od Drniša zaista prostor Polja spomenutoga u prethodnim

³⁸ Gunjača, „Ubikacija“, 221–222, 230–231; Isti, *Kratak pregled prošlosti Sinja i okolice*, Sinj: Društvo Cetinjanin, 1977, 15; Ančić, „Gospodarski aspekti“, 70, bilješka 3, 80. Gunjača kaže da je navedeni dokument iz 1378. godine, a Ančić ga datira 6. studenoga 1379. godine. Bariša Krekić, citirajući jedan stariji Gunjačin rad, takođe navodi 1379. godinu (doduše, 6. listopada, a ne studenoga): Bariša Krekić, „Jedan mletački dokument o Nelipčicama“, *Historijski zbornik* 19–20 (1966–1967): 413. Možda se radi o pogrešci ili o razlici između godine samoga događaja i godine zapisivanja izvješća. Prijepis isprave, koji nismo imali prilike sami pogledati, nalazi se u Svesku 64 Kaptolskoga arhiva u Splitu na fol. 37r–37v.

³⁹ Ančić, „Gospodarski aspekti“, 70, bilješka 3, 80, 95, bilješka 119; Isti, „Knin“, 90, bilješka 128. Činjenica da se osobe iz Šibenika sele u grad Brečevo mogla bi, mada ne nužno, svjedočiti da se on nalazio bliže Šibeniku nego Splitu i Trogiru, što bi opet išlo u korist njegove ubikacije na području Petrova polja, o čemu će više riječi biti u daljem tekstu.

⁴⁰ MOL, DL 38488, DL 38490; Mladen Ančić, „Splitski i Zadarski kaptol kao ‘vjerodostojna mjesta‘“, *Fontes* 11 (2005): 37–40, 64–66.

⁴¹ Ioannes Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae Libri Sex*, Amstelaedami: Ioannes Blaev, 1666, 378; Ferdo Šišić, „Miha Madijev de Barbazanis“, *Rad JAZU* 153 (1903.): 38, 40; Gunjača, „Tiniensia Archeologica-Historica-Topographica II“, 37; Birin, „Knez Nelipac“, 22, bilješka 102. Pitanje je za koje se točno polje može vezati onaj *Campus* koji je, uz Knin, Pset i Vrhriku, na Splitskome saboru (sinodu) iz 1185. godine proglašen župom Kninske biskupije (Katić, „Ban Emerik Lacković“, 10). Zapravo, gotovo je sigurno da se to odnosi na današnje Petrovo polje, ali nije sigurno da je ono nosilo to ime još u 12. stoljeću.

⁴² Gunjača, „Ubikacija“, 230–232. Iako je poslušao savjet Ferde Šišića, koji je natuknuo da Brečevo i Polje potraži na području Petrova polja i sela Kanjane, Gunjača je naposljetku zaključio da Kanjane teško mogu biti lokacija Brečeva jer se nalaze na rubu spomenutoga polja, a tamo nisu nađeni ostaci veće gradine, to jest zidane utvrde.

izvorima. Za to je potrebno pristupiti daljoj analizi raspoložive prozopografske i topografske građe.

Posebno važna osoba za rješenje ove povijesne zagonetke određeni je Ivan Dminojević, osoba koja se - osim ako se ne radi o više osoba istoga imena i prezimena - godinama može pratiti u okruženju Nelipčićâ. Dminojević je bio njihov familijar, a poznato je da su Nelipčići, kao velikaši pod zaštitom kralja, brojne predstavnike lokalnoga plemstva uvodili u svoju službu nakon što su njihove posjede podveli pod svoju kontrolu.

Ne možemo biti sigurni tko je točno bio Ivan Dminojević, ali se on rano javlja u službi kneza Ivana. Moglo bi se samo pretpostaviti da je njegov otac bio Dminoje, sin Martina Ludovića, čovjek kneza Nelipca, koji se 4. listopada 1343. javlja kao svjedok prilikom zaključenja mira između Nelipčićâ i Mlečana.⁴³ Isti Dminoje nešto kasnije, u prosincu iste godine, javlja se kao Nelipčev poslanik u Veneciji.⁴⁴ To što je on njegov familijar već 1343. godine ukazuje na to da nije potjecao s prostora Cetinske županije, koja tada nije pripadala Nelipčićima, nego vjerojatno s prostora Kninske županije odnosno Oprominja ili Polja, koje je u tome trenutku Nelipac držao. Jedini Dminoje koji se kasnije spominje određeni je knez Dminoje *de Churvach* (vjerojatno: iz Hrvaca). On se u jednome fragmentarnom dokumentu iz 1356. godine navodi kao poslanik kneza Ivana kralju Ludoviku od kojega je trebao tražiti potvrdu darovnice knezu Domaldu, prenesene na Nelipčice.⁴⁵ Ako se radi o identičnoj osobi, zbunjujuća je konstatacija da je Dminoje iz Hrvaca - naselja čije je postojanje neosporno posvjedočeno (ali u Cetini) i koje je u drugome izvoru navedeno kao selo kroz koje prolaze granice posjeda jednoga drugog Nelipčičeva familijara - Semjuna Pavlovića.⁴⁶ Stoga je moguće da se radi o drugome Dminoju, koji s onim iz 1343. godine nema nikakve veze ili, pak, o pogrešci kojom se ta ista osoba vezuje za Hrvace. Izvjesno je samo da bi se traženje Polja Kanjane kod Hrvaca teško moglo opravdati.

Prvi dokument u kojemu se spominje Ivan Dminojević nije datiran, ali pretpostavljamo da je iz razdoblja oko 1355./1356. godine.⁴⁷ Tu se raspravlja o nekim posjedima ranije spomenutoga Semjuna Pavlovića u Cetinskom komitatu (županiji) i Ivana, sina pokojnoga Dminoja, u Polju Kanjane, koje ta dvojica drže suprotno volji svoga gospodara kneza Ivana Nelipčića. Dakle, Cetinska županija i

⁴³ Ljubić, *Listine* II, 1870, 196–200, br. CCCXXXII; Jurić, „Građa za bibliografiju“, 40.

⁴⁴ Ljubić, *Listine* II, 209, br. CCCXLVIII; Jurić, „Građa za bibliografiju“, 41. Moguće je da je Dminoje bio i neimenovani izaslanik koji je u Nelipčevo ime išao Mlečanima koncem 1342. godine. Vidi: Jurić, „Građa za bibliografiju“, 37.

⁴⁵ „Note cronologiche“, *Bullettino* 5 (1882): 55; *Codex diplomaticus* XII, 1914, 383, br. 285; Jurić, „Građa za bibliografiju“, 49. Dokument je sačuvan u fragmentu u Lucićevim bilješkama.

⁴⁶ MOL, DL 38488; Ančić, „Splitski i Zadarski kaptol“, 65–66.

⁴⁷ Splitski kaptol postao je *locus credibilis* nešto poslije 1350. godine. Vidi: Ivan Ostojić, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1975, 84–87; Ančić, „Splitski i Zadarski kaptol“, 11–77.

Polje Kanjane jasno se razlikuju, a Dminoje se navodi kao pokojni. U dokumentu, iako je nalog za ophodnju (reambulaciju) posjeda sadržao i slučaj Ivana Dminojevića, riješeno je samo pitanje posjeda navedenoga Semjuna u okolini Sinja.⁴⁸ Dminojević se ne spominje u ispravi kninskoga biskupa iz 1356. godine kojom se potomci kneza Domalda odriču svoje darovnice za Cetinu, to jest prenose ju na Nelipčiče. U tome se dokumentu, međutim, navodi da se Domaldići (Slavogost i Domald Ilijić te njihovi nećaci Hrvatini i Nerad) ne odriču samo darovane im Cetine nego i selâ u Polju, narodnim jezikom zvanom Polje Kanjane i Otave.⁴⁹ Domaldići su, dakle, ako se nije radilo o falsifikatu, od kralja dobili i Polje Kanjane. Za razliku od navodne darovnice Andrije II., koja se spominje i na drugim mjestima i koja je (kao transumpt) sačuvana u cijelosti, spomen ove povlastice (privilegija) susrećemo isključivo u dokumentu od 24. kolovoza 1356.⁵⁰ Ne ulazeći u pitanje autentičnosti obje darovnice, očito je da su Nelipčiči od Domaldića zahtijevali da se odreknu svih posjeda koji su bili pod kontrolom kneza Ivana, nezavisno od toga kome su i po kojemu pravu prvobitno pripadali.⁵¹ Upadljiv je u tome dokumentu samo izostanak Kamička i dijelova u Oprominju. Stoga bi pretpostavka da su se Domaldići (kao Nelipčičevi rođaci) odrekli čitavoga teritorija roda Svačićâ mogla biti točna.⁵²

Na to da je Polje Kanjane možda ipak kraj oko sela Kanjane ukazuje i drugi toponim koji se uz njega javlja – Otave. Gunjača ovim izvorom nije raspolagao pa nije mogao primijetiti sličnost Otava s današnjim Otavicama. Otavice su selo južno od Kanjana s kojima graniče, također pod obroncima Svilaje, na mjestu gdje se Petrovo polje počinje sužavati. Ova činjenica ojačava pretpostavku da je „Polje“ za koje se vezuje grad Brečevo zapravo Petrovo polje ili barem njegov istočni dio. Među svjedocima navedene isprave koju je izdao kninski biskup javlja se, prirodno, mnoštvo ljudi iz okoline Knina, ali ne bi bilo iznenađujuće da su neki od njih bili familijari Nelipčičâ koji su to i ostali kada je knez Ivan s majkom bio prisiljen prepustiti Knin kraljevima kaštelanima. Tako je tu knez Jarić, spomenut i 1371. godine u Humu u Nelipčičevoj službi, i jedan plemeniti čovjek iz Uzdolja.⁵³ Međutim, za našu temu važnije je to što se u riječi „Zevoyg“, koja dolazi kao bliža

⁴⁸ MOL, DL 38488; Ančić, „Splitski i Zadarski kaptol“, 39, 65–66.

⁴⁹ MOL, DL 38490; Ančić, „Splitski i Zadarski kaptol“, 64–65. U originalu stoji „*in campo quod vulgari-ter dicitur Polye Kanyane et Othaua villas*“. Iz ove konstrukcije nije sasvim jasno da li se Polje narodnim jezikom zvalo Polje Kanjane i Otava, ili su potonja dva toponima bila imena selâ u Polju.

⁵⁰ *Codex diplomaticus* III, 1905, 101–102, br. 82; Jurić, „Građa za bibliografiju“, 20–21.

⁵¹ MOL, DL 38490; „Note cronologiche“, *Bullettino* 5 (1882): 55; *Codex diplomaticus* XII, 383, br. 285, 474, br. 364; Jurić, „Građa za bibliografiju“, 49–50; Ančić, „Splitski i Zadarski kaptol“, 37–40, 66–67. Svi pomenuti Domaldići, sa još nekoliko svojih rođaka, opet su se odrekli svih darovnica i prava na Cetinu u svibnju 1358. godine.

⁵² *Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Čove iz Ankone*, 204–205; *Opsada Zadra*, 120–127; Birin, „Knez Nelipac“, 10–15.

⁵³ Rismondo, „Trogirsko i splitsko zaleđe“, 494; Ančić, „Splitski i Zadarski kaptol“, 64–65.

odrednica uz svjedoka Jurja (*Georgius de Zevoyg*), možda krije selo Siverić, koje se i samo nalazi blizu Kanjana, nešto zapadnije prema današnjemu Drnišu, također na teritoriju koji se i sada naziva Petrovo polje.⁵⁴

Ivan Dminojević javlja se kasnije i kao jedan od podkaštelana kneza Ivana Nelipčića u Sinju (1377.) kada je bio među optuženima za pljačku bosanskih trgovaca koji su poslovali sa Splitom.⁵⁵ Isti Dminojević navodi se kao čovjek „iz Polja“, koji je (zajedno s članovima svoje družine: Mihovilom (*Michael*) Dogahom i Umiljenom (*Humilenus*) Gešenićem⁵⁶) na saboru (shodu) u Cetini pod Sinjem 1379. optužen za napad na kneginju Margaretu, udovicu kneza Ivana Nelipčića.⁵⁷ U dijelu svoga članka o Brečvu, u kojemu je raspravljao o dokumentu koji se tiče ovoga zbora, Gunjača se pozivao i na jednu ispravu iz 1371. godine (također iz Splitskoga kaptola i neobjavljenju), u kojoj se spominje „Siverić u Polju“ (*villa Siverichi in Pole*), za koje on smatra da je Petrovo. S druge strane, čini nam se pogrešnim njegov zaključak da se Polje u ispravi iz 1379. godine, ovaj put spomenuto odvojeno od Brečva mada neposredno ispred njega, odnosi na Sinjsko polje jer se Dminojević koju godinu ranije navodi kao sinjski podkaštelan.⁵⁸ Kao familijar Nelipčića on je mogao potjecati iz bilo kojega kraja pod njihovim utjecajem, a službovati u Sinju ili nekoj drugoj utvrđi. On, dakle, nije morao biti iz sinjske okolice.

Gunjača je svoju tezu o Polju kao Sinjskome polju ponovio i u drugim tekstovima u kojima otkriva više detalja o dokumentu iz 1379. godine. U njima navodi da je Ivan Dminojević, „zaveden đavoljim duhom“, poslije mise napao kneginju pod Sinjem prijeteci joj da neće živa ući u grad. Njezini pratitelji su je, međutim, zaštitili bacajući kamenje na Ivanovu družinu. Spomenuti skup zakazan je nakon toga kako bi Margareta upitala plemenite ljude i Vlahe svojega kneštva opravdavaju li Dminojevića koji, umjesto nje i njezina maloljetnog sina Ivaniša, želi zavladata Sinjem i Cetinom iako ga je ona obdarila brojnim službama i posjedima u Cetinskoj županiji, među kojima je bio i položaj čačvinskoga kaštelana. Nelipčićima su okupljeni potvrdili vjernost, a Dminojević se, prirodno, nije pojavio na saboru. Kako je njegov slučaj završio, nije nam poznato.⁵⁹ Izvjesni Ivan Dminojević

⁵⁴ MOL, DL 38490; Ančić, „Splitski i Zadarski kaptol“, 64–65. *Zevoyg* može biti pisarski previd koji stoji umjesto oblika *Zeverig*.

⁵⁵ Vladimir Rismondo, *Pomorski Split druge polovine XIV st. Notarske imbrevijature*, Split: Muzej grada Splita, 1954, 20–22; Mladen Ančić, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar: Zavod za povijesne znanosti HAZU – Mostar: ZIRAL, 1997, 263–264; Isti, „Ser Ciprijan Zaninović. Rod i karijera jednog splitskog patricija druge polovice XIV. stoljeća“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 39 (1997.): 59–62.

⁵⁶ Ime nekoga Umiljena sačuvano je u današnjemu toponimu Umljanovići, zabilježenome u ranim mletačkim katastrima i kao Umiljenović. Ovo selo nije zabilježeno u osmanskim popisima, bar ne pod tim imenom. Prezime navedenoga Umiljena Gešenića identično je prezimenu kaštelana Perka (Percho Gessenich, čačvinski kaštelan iz 1377. godine, također službenik Ivana Nelipčića). Vidi bilješku 55.

⁵⁷ Gunjača, „Ubikacija“, 221–222, 232; Ančić, „Gospodarski aspekti“, 70, bilješka 3, 80.

⁵⁸ Gunjača, „Ubikacija“, 221–222.

⁵⁹ Stipe Gunjača, „Tragom istraživanja prošlosti Sinja i okolice“, *Slobodna Dalmacija*, Split, 21–23. III

spominje se i kao svjedok jedne sudske odluke u Šibeniku iz 1386. godine, ali ne možemo znati radi li se o istoj osobi.⁶⁰

Ono što bi moglo ukazivati na rješenje dvojbe koju je otvorilo spominjanje „Siverića u Polju“ pomalo je zagonetna pojava Ivana Dminojevića u još jednome dokumentu, ovoga puta iz 1403. godine. Naime, vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinčić izdao je nalog Ninskome kaptolu da ispita neke tvrdnje o pobuni pučana koja se dogodila u Šibeniku 1358. godine. Navedeni kaptol nalog je proveo i, između ostalih, ispitao i određenoga Ivana *Dyminaeuig* iz Siverića.⁶¹ Smatramo da se i ovdje radi o iskvarenom pisanju imena istoga Ivana Dminojevića iako je prošlo blizu pedeset godina od njegova prvog spomena. Zašto? Uz njega se također spominje i Nenad(a) Semjunić, sin Semjuna Pavlovića, još jedna osoba za koju znamo 35 godina prije 1403. godine.⁶² Jednostavno, ispitani su upravo oni plemići, familijari Nelipčića (gospodara svih krajeva sjeverno od Šibenika) koji su bili suvremenici događaja iz 1358. godine.⁶³ Semjunić je, štoviše, bio živ i 1420. godine.⁶⁴ Ukoliko je naše tumačenje ispravno, Ivan Dminojević bio je iz Siverića „u Polju“, sela koje je bilo pod vrhovnim utjecajem Nelipčića. U istome selu je i knez Ivaniš 1399. godine poklonio posjede svoga lokalnog familijara, Jurja Stipšića drugome svome službeniku Stjepanu Bujčiniću iz Butine Vasi kod Knina.⁶⁵ Spomenuti Bujčinić spomenut je kao *homo regius* u povelji kralja Sigismunda iz 1397. godine i bio je još jedan od svjedoka koje je Ninski kaptol ispitivao 1403. godine.⁶⁶

Ukoliko je Dminojević, kao što kažu izvori, bio iz Polja, to jest Polja Kanjane, a preciznije iz Siverića, može se ustvrditi da je to Polje zahvaćalo i širi prostor nego

1957, 3; Isti, *Kratak pregled prošlosti Sinja*, 15; Ivan Botica, „Franjevački samostan i crkva sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnog diskontinuiteta)“, *Povijesni prilozi* 38 (2010): 15.

⁶⁰ Mirko Zjačić, „Spisi šibenskog notara Slavogosta“, *Starine JAZU* 44 (1952): 226.

⁶¹ MOL, DL 42802, DL 50060; Ferdo Šišić, „Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća“, *Starine JAZU* 39 (1938): 200, 203–205; *Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenski isprava*, Josip Barbarić – Josip Kolanović, ur., Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1986, 65–67; Milko Brković, „Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50 (2008): 28–30, 43–44. Original isprave oštećen je i u njemu se ne vide imena ispitanih svjedoka. Zbog toga postoje praznine i u prijepisu u Šibenskome diplomataru. Međutim, u drugome suvremenom prijepisu, sačuvanom u zbirci Nikole Jankovića u Mađarskome državnom arhivu, imena su sačuvana, a među njima je i Dminojevićevo. Šišić ga je pogrešno pročitao kao *Deymtacening*. U nalogu za provođenje istrage kao *homo regius* spominje se i Matej Dminojević iz Siverića, možda Ivanov brat. Šišić, pak, u svome izdanju propušta navesti da je Matej iz Siverića (*de Siverichy*). Pored spomenutih Dminojevića, nalog i izvješće spominju još ljudi sa širega teritorija: iz Butine Vasi, Razvađa, Lukarića (Lukara) i iz Cetine. Iako su sve to *homines regii*, radi se nedvosmisleno o familijarima Nelipčića.

⁶² *Codex diplomaticus* XIV, 172–173, 211–212, br. 116, 151.

⁶³ MOL, DL 42802; Šišić, „Nekoliko isprava“, 203–205.

⁶⁴ Ančić, „Gospodarski aspekti“, 92, bilješka 105; Ivan Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II*, Split: Književni krug, 1979, 919.

⁶⁵ MOL, DL 87661; Šišić, „Iz arkiva u Željeznom“, 162; *Codex diplomaticus* XVIII, 1990, 479–480, br. 335. O selu Butina Vas vidi u bilješci 32.

⁶⁶ MOL, DL 42802; Šišić, „Nekoliko isprava“, 203–205; *Codex diplomaticus* XVIII, 228–229, br. 155

što se isprva moglo zaključiti.⁶⁷ Ono je obuhvaćalo najveći dio današnjega Petrova polja (u najmanju ruku središnji i istočni, na potezu od Drniša i Siverića k istoku), a ime sadašnjega sela Kanjane u neposrednoj je vezi s njim. Kao što smo već naveli, čini se da je početkom 15. stoljeća - spajanjem dijelova distrikata Oprominje, Polje i Kosovo - formirana cjelina zvana Petrovo polje. U tursko vrijeme „veliko“ Petrovo polje ponovno se razgradilo pa je taj naziv počeo označavati samo prvobitno Polje (ravnicu koja se pružala duž gornjega toka Čikole i sjeverno od njega do Klanca kod utvrđenja Petrovac), dok je Oprominje egzistiralo kao nahija Nečven obuhvaćajući Miljevce i kraj zapadno od planine Promine, a Kosovo je bilo istoimena nahija.⁶⁸

Navedena tumačenja mogla bi ugroziti Gunjačino rješenje ubikacije Brečeva, ali ne nužno. Problematičan je posebno akt iz 1379. godine koji odvaja Polje i Brečevo, dok ih drugi akti jasno spajaju.⁶⁹ Moguće je da je Brečevo tom prilikom na saboru nastupalo kao grad, a Polje kao njegov okrug (distrikt). Striktno geografski promatrano, selo Bračević - za koje je Gunjača smatrao da odgovara Brečevu - prije bi trebalo pripadati teritoriju zvanome Zmina (ili možda distriktu Ogorje) nego Polju Kanjane.⁷⁰ Poznato je da je Ogorje - navođeno bez odrednice, ali čini se kao distrikt, a ne selo - pripadalo Nelipčićima kao i da su oni imali svoje familijare iz Zmine, ali nije sasvim jasno je li taj teritorij bio samostalan ili je načelno pripadao Cetinskom ili Kliškom kneštvu, jer svakako nije mogao pripadati ni Kninskoj županiji ni Oprominju odnosno Petrovom polju.⁷¹

Pa opet, nije utvrđeno dokle su se točno pružali Polje Kanjane i Zmina. Do sada poznati srednjovjekovni izvori gotovo da ne spominju naselja duž toka riječice Vrbe te je teško utvrditi kojoj su geografsko-političkoj cjelini oni pripadali. S jedne strane, na tome prostoru planinski masivi Svilaje i Moseća mjestimično se približavaju i otežavaju komunikaciju Bračevića i Petrova polja pa je teško pomisliti da su oni činili istu teritorijalnu cjelinu. S druge strane, ne može se isključiti mogućnost da je uski zaravnan prostor između spomenutih planina (polje duž

⁶⁷ Mogla bi se iznijeti pretpostavka da Ivan Dminojević nije izvorno iz Siverića nego da se tu naknadno doselio voljom svojih gospodara Nelipčića, ali je to malo vjerojatno. Iza epiteta „de“ najčešće je slijedilo mjesto iz kojega osoba izvorno potječe, a ne mjesto u kojemu živi.

⁶⁸ BOA, TD 157, 360–364, 1087–1091; BOA, TD 164, 35–36, 47, 234, 344–345, 363, 370–371; BOA, MAD 540, 2, 169–174, 181, 183–184, 192–194; 91, 164, MAD 540 ve 173 numarali I, 3, 4, 14–16, 19–20; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, xiii, 73, 82–90, 99–101, 106, 352, 390, 393, 422. Tursko administrativno uređenje ovoga kraja više podsjeća na situaciju na terenu iz druge polovice 14. stoljeća nego na onu iz prve polovice 15. stoljeća.

⁶⁹ Gunjača, „Ubikacija“, 221–222, 230–231; Ančić, „Gospodarski aspekti“, 70, bilješka 3, 80.

⁷⁰ *Codex diplomaticus* XIV, 172–173, 211–212, br. 116, 151; Kalebić, „Povjesni prilozi topografiji“, 300; Krešimir Kužić, „Plemići s područja župe Zmina u srednjem vijeku“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti HAZU* 17 (1999): 5, 9–10. Pritom treba imati u vidu da nije sasvim jasan ni pojam Zmine u vrijeme Nelipčića. Taj je termin bio u uporabi, ali se koristio znatno manje nego ranije, s neodređenim značenjem i teritorijalnim okvirom.

⁷¹ Kužić, „Plemići s područja župe Zmina“, 5, 8.

toka Vrbe), na potezu između današnjih Umljanovića i Bračevića, bio linija povezivanja.⁷² O tome svjedoči i činjenica da je već u rano tursko vrijeme Polje Vrba jednim dijelom pripadalo Zmina polju, a drugim Petrovom. Granica između nahija bila je upravo negdje kod Ramljana, Bračevića i Crivca. Za srednjovjekovno razdoblje sigurno je samo da su Zmina i Ogorje pripadali Splitskoj nadbiskupiji, a Petrovo polje Kninskoj biskupiji. Nažalost, izravnoga spomena Brečeva s Poljem Kanjane nema ni u jednome dokumentu koji se tiče desetine.⁷³ Ako su naše pretpostavke točne, ovi su posjedi u crkvenome pogledu bili podređeni kninskome biskupu.

Do sada nepoznat dokument iz zbirke šibenskih isprava koje se čuvaju u Mađarskome državnom arhivu otvara određeni prostor za precizniju ubikaciju Brečeva. U toj se ispravi Kninskoga kaptola izdanoj 30. srpnja 1487. godine navodi tekst ugovora kojim plemić Ivan, Danijelov sin i unuk Dujma Hranislavića iz Brečeva, stanovnik Šibenika, prodaje iz nužde (za stotinu zlatnih dukata) svoje zemljišne dijelove na posjedima (*in possessionibus*) Brečevo (*Brechewo*), Suhovari (*Zwhowari*), Brečevice (*Brechewicze*) i Poljane (*Polyane*) u Kninskom komitatu (*in comitatu Tyniensi existentes*) Tadiji Humskome.⁷⁴ Ovaj dokument važan je iz više razloga – zato što sadrži još jedan spomen Brečeva i to s kraja 15. stoljeća, zato što donosi nazive (najvjerojatnije susjednih) sela te zato što navodi da se svi spomenuti posjedi nalaze u Kninskoj županiji (komitatu). Međutim, on otvara i određene dvojbe. Naime, nijedan od navedenih posjeda, to jest naselja danas više ne postoji. Brečevo je, čini se, već tada svedeno na razinu sela (navodi se kao *possessio*, a ne *castrum*), dok Brečevice upadljivo podsjećaju na Bračević te isprva djeluje da je Gunjača zasigurno bio na pravome tragu.⁷⁵ Pa opet, Brečevo i Brečevice jasno su navedeni kao dva različita naselja (posjeda), a već smo rekli da se područje današnjega Bračevića nalazi na granici između teritorija Zmine (koja nije pripadala Kninskoj županiji, u sastavu koje su bili posjedi navedeni u spomenutom dokumentu iz 1487. godine) i Polja Vrba, koje je u 15. stoljeću moglo (ali nije moralo) činiti teritorijalnu cjelinu s Poljem Kanjane / Petrovim poljem,

⁷² Gunjača i Smiljanić spominju tektonsko ulegnuće koje se prostire od Knina do Bračevića, podijeljeno na više polja. Gunjača, „Hrvatsko historijsko Kosovo“, 131–132; Smiljanić, „Građa za povijesnu topografiju“, 55–56.

⁷³ MOL, DL 38493, DL 38499; Birin, „Knez Nelipac“, 89, 98–99, 203.

⁷⁴ MOL, DL 50087. Ivan je prodao svoje zemljišne dijelove, zatim ono što je dobio od pokojnoga Marina Vlatkova Vitanovića iz Brečeva (*a condam nobili Marino Wlathkonis Vytanowich de dicta Brechewo*), koji je živio u selu Bristivica (*Bryshywicha*) u trogirskom distriktu, kao i sva svoja prava na spomenute posjede. Tadija Humski je vojvoda Tadija Vlatković. Vidi: Srđan Rudić, „O potomcima vojvode Jurja (Đurđa) Radivojevića. Prilog rodoslovu Vlatkovića“ u *Spomenica akademika Marka Šunjića*, Dubravko Lovrenović, ur., Sarajevo: Filozofski fakultet, 2010, 233–241. /*ćir.*/

⁷⁵ Gunjača, „Ubikacija“, 231–236. Brečevice bi mogle (ali i ne bi morale) biti nekadašnje podgrađe Brečeva. U vezi s tim trebalo bi razmotriti i etimologiju osnove (korijena) Breč-/Brač- jer postoji više toponima koji ju sadrže.

a samim time i s Kninskim kneštvom. Neka pojašnjenja, stoga, treba potražiti u osmanskim izvorima.

Nakon otkrivanja isprave iz 1487. godine turski defteri dobivaju na značaju kao izvor za ubikaciju Brečeva. Naime, sela koja se u tome dokumentu navode spomenuta su već u prvome turskom opširnom defteru koji je nastao nakon osvajanja kninsko-drniškoga teritorija, a dijelove kojega je (uz određene propuste u čitanju) objavio Fehim Dž. Spaho.⁷⁶ U sastavu nahije Petrovo polje (*Petrova pole*) i Petrova gora tada se navode sljedeća sela: selo Treskale, selo Ljubičina s mezrom (pustoselinom) Vrba⁷⁷ i baštinom Tvrtković, selo Gradčac (danas Gradac) i, što je za ovaj članak osobito važno, sela Suhovare i Brečević,⁷⁸ koja su nastala od istoimenih mezri.⁷⁹ S druge strane, u nahiji Zmina polje (*İzmina pole*), za koju se naglašava da pripada Cetini, navode se sela Hmuć (danas Muć) i Čvrljevo (s mezzrama Luka, Dobro Selište, Oradovica, Hoča, Strmikuće i Vučica), selo Dobrić⁸⁰, selo Bidnić (s mezrom Bidnić i jajlakom Ljubotina), selo Tomina s mezrom Milešina, selo Podastinje (danas Postinje), selo Ogorje kod Klisa (s mezzrama Konji⁸¹ i Ogorje), selo Ramljani (danas Ramljane) i selo Radunić (s mezrom Ogorje i, u sklopu Ogorja, mezzrama Marinovica, Luka i Rika).⁸²

Spaho je istaknuo da ostala mjesta, poznata iz kasnijih popisa, nisu uključena u defter zato što je tada bio osvojen samo jugoistočni dio Petrova polja, ali Kornelija Jurin Starčević ispravno primjećuje da je taj prostor svakako bio zauzet tijekom dvadesetih godina 16. stoljeća te navodi da spomenuta naselja nedostaju zbog zapuštenosti i nesređenosti prilika na terenu.⁸³ Međutim, i ostala su naselja, zapravo, bila popisana već 1530. godine, ali u drugome defteru – onome koji obu-

⁷⁶ Spaho, „Splitsko zaleđe“, 47–86. Ovaj defter potječe iz 1530. godine. U spomenutom radu on je datiran 1528. godine kada je otpočeo popis Bosanskoga sandžaka, koji je okončan sredinom 1530. godine. Vidi: BOA, TD 157, 12; *Kanuni i kanun-name za bosanski, hercegovački, zbornički, kliški, crnogorski i skadarski sandžak*, Sarajevo: Orijentalni institut, 1957., 34; Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk. Postanak i upravna podjela*, Sarajevo: Svjetlost, 1982.², 107.

⁷⁷ Postojanje mezre Vrba ne pomaže u potpunosti ubikaciji Ljubičine jer su zaseoke ovoga imena imala mnoga sela duž toka riječice Vrba (Čavoglave, Crivac, Bračević i druga). Vidi: Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Socijalističke Republike Hrvatske 1857–1971*, Zagreb: Republički zavod za statistiku SR Hrvatske, 1979., 215, 658, 666. Najveći od ovih zaselaka nalazi se danas na tromedi Ramljana, Bračevića i Radunića. Turski defteri bilježe spomene hidronima i toponima Vrba i Vrb(n)ica u selima i mezzrama Ljubičina, Čujak, Milešina, Ramljani, Radunić, Podastinje te Donja i Gornja Vrbica. Sva ova mjesta nalaze se u nahijama Petrovo polje i (većim dijelom) Zmina polje. Videti: BOA, TD 533, 488; BOA, TD 622, 259B, 261A–261B, 267B–269B.

⁷⁸ Spaho ovaj toponim čita na više načina: Brković, Prečević, Preković, Perković.

⁷⁹ BOA, TD 157, 360–364; BOA, TD 164, 35–36; Spaho, „Splitsko zaleđe“, 50–56.

⁸⁰ Dobrić je zapravo Dobreč, zaselak Gornjega Muća. Vidi: Korenčić, *Naselja i stanovništvo*, 666.

⁸¹ Možda Konjsko kod Klisa. Spaho je ovaj toponim pročitao kao *Kuti*.

⁸² BOA, TD 157, 371–379; BOA, TD 164, 37; Spaho, „Splitsko zaleđe“, 57–64. Više o nahijama Petrovo polje i Zmina polje vidi u: Šabanović, *Bosanski pašaluk*, 207.

⁸³ Spaho, „Splitsko zaleđe“, 48; Kornelija Jurin Starčević, „Demografska kretanja u selima srednjodalmatinskog zaleđa u 16. i početkom 17. stoljeća“, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 54 (2004): 144–146, bilješka 13.

hvaća timare članova posade utvrda Bosanskoga sandžaka.⁸⁴ Većina selâ Petrova polja pripala je mustahfizima Nečvena (sela Siverić i Biočić), Sinja (selo Vitani) i Drniša (sela Tepljuh, Gajin⁸⁵, Buhanci - drugim imenom Hrastovica, Miočić, Badanj, Otavice i Grahovica te mezre Goranci i Lišani). Spomenuta naselja držali su najistaknutiji predstavnici turske uprave u Drnišu – dizdar, kethuda (u ovome slučaju dizdarov zamjenik), imam i drugi. Pored ovih, drniškim posadnicima pripadalo je i selo Žitnić te mezre Sedramić, Unešić i Lišnjak kao i mezra Velušić za koju se navodi da pripada Nečvenu. U Zmina polju mustahfizima sinjske utvrde pripadala su samo sela Gornji i Donji Zminić te mezra Zilova Polje (Zelovo).⁸⁶

U sljedećemu opširnom defteru Bosanskoga sandžaka iz 1542. godine⁸⁷ došlo je do grupiranja posjeda u sandžakbegov has pa je većina sela Petrova polja izuzeta iz posjeda mustahfizâ i popisana na jednome mjestu. Navedena su sljedeća naselja: sela Vitani, Gradčac, Gajin, Ljubičina, Treskale, Brečević, Suhovare, Otavice, Sedračić (kao ispaša na Petrovoj gori), Buhanci ili Bumanci (drugim imenom Hrastovica), Biočić, Miočić, Tepljuh, Siverić, Badanj i Poljice s Brnačom⁸⁸ kao i mezra Goranica (Goranci) i varoš utvrde Drniš (naselje u podgrađu Drniša).⁸⁹ U Zmina polju također nije bilo većih promjena. Pored naselja navedenih u popisima iz 1530. godine spominju se i mezra Luka (drugim imenom Crnica)⁹⁰, mezra Prugova, mezra Cera (koja pripada Crnici/Luci), mezra Gizdavac (koja pripada Dobriču), selo Prošić, selo Krušica, selo Zilova Polje (Zelovo) i mezre Kotoranje i Stratog.⁹¹ U popisu koji se odnosi na posadnike utvrda iz 1542. godine navode se sljedeća mjesta koja se vezuju za teritorij Petrova polja: mezre Čujak (Čojak, Čvijak), Rahčić i Lug te Lišnjak, Lišani (u blizini Drniša) i Šušnjar. Sva spomenuta

⁸⁴ Posadnici su držali mnoga naselja i selišta, ne samo na teritoriju Petrova polja, nego na čitavome novoosvojenom području. Međutim, većina ovih posjeda, bar u slučaju Petrova polja, već do 1542. godine naći će se u okviru sandžakbegova hasa. Tvrđavski defter iz 1530. godine prvi je na ovim prostorima koristio Aladin Husić, koji je utvrdio njegovo značenje za demografiju srednjodalmatinskoga zaleđa. Vidi: Aladin Husić, „Demografske prilike u srednjodalmatinskom zaleđu početkom 16. stoljeća“, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 55 (2005): 227–241.

⁸⁵ Gajin (Gajine) je zaselak Ružića. Vidi: Korenčić, *Naselja i stanovništvo*, 216. Gajin se spominje i u mletačkim katastrima. Vidi: Mirela Slukan-Altić, „Povijest mletačkog katastra Dalmacije“, *Arhivski vjesnik* 43 (2000): 193, 196.

⁸⁶ BOA, *MAD* 540, 169, 171–173, 177, 179, 181, 192–194.

⁸⁷ Popis čitavoga Bosanskog sandžaka, u okviru kojega se tada još uvek popisivao teritorij Kliškoga sandžaka, otpočeo je sredinom 1540. godine, a završen je u prvoj polovici 1542. godine. Vidi: BOA, *TD* 211, 3; *Kanuni i kanun-name*, 59.

⁸⁸ Za Poljice s Brnačom, za razliku od ostalih sela i mezri, nije specificirano da pripadaju Petrovu polju. Kako se ovo mjesto više ne spominje, pretpostavljamo da je pripadalo nekoj drugoj, vjerojatno susjednoj nahiji, možda Nečvenskoj u kojoj se, inače, spominje naselje Poljica (možda današnje Puljane).

⁸⁹ BOA, *TD* 211, 619–624.

⁹⁰ U selu Prugovo i danas postoji zaselak Crnčija Luka. Vidi: Korenčić, *Naselja i stanovništvo*, 660. Nema sumnje da je to ista ona Luka spomenuta i 1530. godine kao mezra uz Hmuć i Čvrljevo.

⁹¹ BOA, *TD* 211, 635–640. Sva naselja Zmina polja u ovome se defteru nalaze u hasu kliškoga sandžakbega.

naselja i selišta drže sinjski i drniški mustahfizi.⁹²

U opširnome popisu Kliškoga sandžaka iz 1550. godine navodi se popis vlaških naselja nahije Petrovo polje. Redom se spominju već poznata naselja, s izuzetkom Pavčića koji se javlja prvi put. To su: sela Buhabci–Hrastovica, Sedračić (Sedramić na Petrovoj gori), Gajin, Ljubičina, Treskale, mezra Šušnjar (u blizini Sedramića), sela Brečević, Otavice, Gradčac, Miočić, Biočić, Tepljuh, Vitani, Pavčić (Parčić), Siverić, Badanj, Suhovare, Velušić (u blizini Siverića; nekada pripadao Nečvenu), Goranci te varoš utvrde Drniš.⁹³ Vlaška naselja Zmina polja obuhvaćaju nepromijenjen teritorij: sela Prošić, Dobrič, Gizdavac (koji pripada selu Dobrič), Bidnić, Krušice, Ogorje, Hmuć i Čvrljevo, mezre Vučica, Hoča i Pročina, Strmikuća, Luka, to jest Crnica (koja pripada Hmuću), mezru Prugova, mezru Cera (koja pripada Crnici Luci), mezru Donje Zelovo Polje, selo Tomina s mezrom Milešina, mezru Kotoranje i Stratog te sela Podastinje, Radunić i Ramljani.⁹⁴ Ovi podaci, s manjim varijacijama u pisanju toponima, potvrđeni su i u drugim raspoloživim popisima Bosanskoga i Kliškoga sandžaka iz 16. i ranoga 17. stoljeća.⁹⁵

U izvodima iz deftera koje je objavio Spaho primjetan je izostanak bilo kakva spomena Kanjana. Međutim, taj se toponim spominje već od 1530. godine, s time što se nalazi u dijelu popisa gdje su zavedeni timari nahije Livno.⁹⁶ Ti popisi svjedoče u korist iznesene pretpostavke o Polju Kanjane, ali ukazuju na to da se u rano tursko vrijeme već radilo o nešto užemu prostoru. Naime, u osmanskome defteru iz 1530. godine javljaju se mezre Žirotić⁹⁷, Banovina i Kadijino Brdo, koje čine mezru zajedno s *livadom* ili *poljem* (*mer'ā*) zvanim *Kanjani*. Ovaj posjed vezan je za timarnika Hasana, Jusufova sina, ali se kao njegov pravi uživatelj javlja vojvoda Murat⁹⁸, koji je na sebe preuzeo obavezu isplate novčanih davanja za spomenuta

⁹² BOA, TD 212, 538, 549, 575, 639, 649–651, 663.

⁹³ BOA, TD 284, 96–101; BOA, TD 285, 30–36; Spaho, „Splitsko zaleđe“, 77–83; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, 82–88.

⁹⁴ BOA, TD 284, 82–87; BOA, TD 285, 16–21; Spaho, „Splitsko zaleđe“, 65–69; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, 69–73. Više o ovim naseljima vidi u: Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, prema registru.

⁹⁵ BOA, TD 533, 476–488, 696–702; BOA, TD 556, 32, 35–36, 139, 144; BOA, TD 622, 254A–263B, 265A–269B; BOA, TD 728, 337–340, 373, 378–379. Vidi i: Jurin Starčević, „Demografska kretanja“, 139–167.

⁹⁶ BOA, TD 157, 1032; BOA, TD 164, 345.

⁹⁷ Dalje u radu usvojeno je čitanje Žirotić mada se spomenuti toponim u defterima javlja napisan na više načina: Hironik/Hirvenik (BOA, TD 157, 1032; BOA, TD 164, 345), Jirotik/Jirvetik (BOA, TD 284, 112; BOA, TD 440, 269); Hirenik/Çirenik/Çrenik (BOA, TD 533, 479; BOA, TD 622, 257/B); Dobretik/Dobrenik (BOA, TD 556, 32; BOA, TD 728, 340).

⁹⁸ U popisima iz 1530. godine spominje se kao vojvoda Murat, Husrev-begov kethuda (ćehaja), ali i kao Murat-beg. Radi se o osobi lokalnoga podrijetla rodom iz Šibenika gdje je njegov brat (sa kojim je nastavio održavati odnose) obavljao svećeničku službu. U historiografiji je usvojeno i da je njegovo prezime Tardić. Kao oslobođeni rob nalazio se u Husrev-begovoj (dugogodišnji bosanski sandžakbeg) službi kao njegov najbliži suradnik, livanjski vojvoda i kasnije prvi upravitelj (*mütevelli*) Husrev-begova vakufa u Sarajevu. Istaknuo se prilikom osvajanja Klisa 1537. godine te je zbog svojih zasluga imenovan

zemljišta na kojima će nastati čitluk Kanjani odnosno Kadijino Brdo, kako će biti poznat iz idućih popisa. Iako čini geografsku cjelinu s nahijom Petrovo polje i njezinim već spomenutim selima, u defteru se vezuje za livanjske timarnike i sinjski kraj, pa je naznačeno da u širem smislu pripada i Sinju.⁹⁹ Sasvim je jasno da je Kadijino Brdo zapravo današnje selo Kadina Glavica, koje se nalazi na jednome humu u polju.¹⁰⁰ Srednjovjekovno Polje Kanjane bilo je širi geografski pojam te nismo skloni da hum na kojemu se nalazi Kadina Glavica proglasimo lokacijom Brečeva kao ni nekoliko okolnih lokaliteta, uvjetno rečeno, pogodnih za utvrdu. U Petrovu polju se 1530. godine, nezavisno od Kanjana, ali i drugih naselja ove nahije, navodi i selo Kosmač u uživanju begova iz roda Udovičića.¹⁰¹

U dva opširna popisa Kliškoga sandžaka iz 1550. godine *mer'ā* Kanjani i dalje se navodi kao mezra u nahiji Petrovo polje zajedno s prethodno navedenim Kadijinim Brdom (Kadinom Glavicom), Žirotićem i Banovinom.¹⁰² Za Banovinu se, uvidom u topografske karte, može utvrditi da se radi o vrelu i kraćemu vodotoku zvanome Banovača u zaseoku Meštrovići između današnjih Kanjana i Otavica. Možda se i u ovome toponimu krije spomen na hrvatsko banstvo Ivaniša Nelipčića.¹⁰³ Svi ovi posjedi bili su u Murat-begovim rukama, a potom i u rukama njegovih sinova Mehmed-bega i Arslan-bega te unuka (Mehmedovih sinova) Ahmed-bega i Ali-bega.¹⁰⁴ Kao selo Kanjani se spominju tek u defterima s kraja vladavine

za prvoga namjesnika novoustanovljenoga Kliškog sandžaka. Vidi: Evlija Čelebi, *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1973, 124, bilješka 173; *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*, Lejla Gazić, ur., Sarajevo: Orijentalni institut, 1985, 53, 58–59, 65–66.

⁹⁹ BOA, TD 157, 1032; BOA, TD 164, 345. *Mezra'ā-i Hironik Banovina ve Kādī depesi dimekle ma'rūf (TD 164: meṣhūr) mer'āsyyla Kakani (TD 164: Kanani) nam mezra'adır (TD 164: tābi'-i Sin)*.

¹⁰⁰ Gunjača je i Kadinu Glavicu i Balinu Glavicu kod Umljanovića razmatrao kao moguće lokacije Brečeva. Vidi: Gunjača, „Ubikacija“, 231–232.

¹⁰¹ BOA, TD 164, 370. Vjerojatno se ipak radi o selu Kosmači (Kosmaći) u Petrovoj gori, blizu Suhoga (danas Primorskog) Doca. Vidi: Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, 76, 80, 97, 114, 131.

¹⁰² BOA, TD 284, 112; BOA, TD 285, 46; BOA, TD 440, 269; Spaho, „Splitsko zaleđe“, 84; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, 99, 433, 436. Spaho je, u članku iz 1986. godine, dao izvod iz zbornoga deftera posadnika utvrda (Ankara, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, *Kuyūd-ı Kadīme Arşivi* 242). U svim defterima zapisane su istovjetne bilješke o promjeni korisnika spomenutih zemljišta. Iz njih se saznaje da su ona još uvek činila dio timara, u ovome slučaju Hasana, dizdara drniške utvrde i da su nakon Murat-begove smrti (952. godine po hidžri = 1545./1546.) prenesena na njegove sinove Mehmed-bega i Arslan-bega, s time da nastave isplaćivati godišnje rente namijenjene izdržavanju spomenutoga timarnika. Godina Murat-begove smrti poznata je na osnovi natpisa postavljenoga iznad njegovoga grobnog mesta (*türbe*), koje se nalazi unutar dvorišta Husrev-begove džamije u Sarajevu. Vidi: Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1974, 299–300.

¹⁰³ Vojnogeografski institut u Beogradu (dalje: VGI), Topografska karta (dalje: TK) 1:25000, sekcija Split 2–3. O banstvu Ivaniša Nelipčića pogledati: Birin, „Cetinski knez Ivaniš Nelipčić – ban“, 289–302. Karlo Kosor navodi predaju da je Banovača dobila ime po banovcu Neoriću kojega su na tome mjestu ubili Turci 1538. godine. Međutim, ovaj lokalitet spominje se već 1530. godine u osmanskome defteru. Vidi: BOA, TD 157, 1032; Seid M. Traljić, „Drniš šesnaestog i sedamnaestog stoljeća“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 19 (1972): 395; Kosor, „Drniška krajina“, 130; Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, 97.

¹⁰⁴ BOA, TD 533, 477–479; BOA, TD 556, 32; BOA, TD 622, 255B–257B.

Selima II. (1566.–1574.) isto kada i Žirotić.¹⁰⁵ Pored cjeline oko Kanjana u defteru iz 1550. godine navedene su i mezre Brštan, Striževa, Široka (u blizini Kruševa u šibenskome kraju), Konj i Podkonj i Tribohovina s Mednom Njivom, koje pripadaju Petrovu polju.¹⁰⁶

Defteri iz posljednje četvrtine 16. stoljeća bogatiji su informacijama; prvi put pokazuju čitavo Petrovo polje kao cjelinu i donose neke veoma važne podatke. Tako se u zbirnome defteru iz razdoblja Selima II. u Petrovu polju navode sljedeća sela: Dobretić (zapravo Žirotić), Kanjani, Biočić, Tribohovina (Trbounje), Pavčić (Parčić), Siverić, Tepljuh, Grahovica, Goranci, Buhaj (ili Suhaj), Gajin, Gradčac, Otavice, Suhovare, Brečević i Ljubićina, a ista sela spominju se i u zbirnome popisu iz vremena Ahmeda I. (1603.–1617.) kao i već otprije poznata naselja Treskale i Čujak (Čojak).¹⁰⁷

Više podataka, međutim, donose opširni defteri iz 1574. i 1585./1586. godine. Iz prvoga od ta dva popisa saznajemo za postojanje Murat-begova vakufa (zaklade) u okviru kojega je oporučno ostavljen u nasljedstvo prihod od zemljišta u sklopu nahije Petrovo polje namijenjen održavanju džamije u utvrđi Klis.¹⁰⁸ Taj je vakuf obuhvatio najbolju zemlju u središtu Petrova polja sastavljenu od dijelova sela Žirotić i Siverić. Selo Žirotić činilo je nekada jedinstvenu cjelinu s Poljem (kasnije selom) Kanjane i izlazilo je na rijeku Čikolu gdje je imalo pet vodenica (mlinica), kako se navodi u ovome defteru. U blizini istoga sela pokraj Čikole nalazila se i mezra Krčevina sa šumom u okolici. Dio sela Žirotić i dio sela Kanjani formirali su čitluk Kadijino Brdo u posjedu Murat-begovih potomaka.¹⁰⁹ Osim toga, u okolini Kanjana spominje se i jedna crkva kao i mezra Zidić (1585./1586.: Zdidić).¹¹⁰ Pored već spomenutih sela u Petrovu polju sada se spominje i selo Bučić (naselje-

¹⁰⁵ BOA, TD 533, 478–479; BOA, TD 556, 32.

¹⁰⁶ BOA, TD 284, 112–113; BOA, TD 285, 46–47; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, 99–101. Ovdje se, međutim, ne radi o pravilno definiranoj teritorijalnoj cjelini nego o mezmara na kojima su se naselili Vlasi nahije Petrovo polje uslijed čega se i zadržala geografska pripadnost spomenutome teritoriju iako je nedvojbeno da se pojedina od spomenutih mjesta nalaze izvan njega. Samo se za Tribohovinu s Mednom Njivom zasigurno može reći da je zaista pripadala Petrovu polju jer se zapravo radi o selu Trbounje sa zaseokom Medina, dok je, na primjer, Podkonj najvjerojatnije Potkonje kod Knina.

¹⁰⁷ BOA, TD 556, 32, 139; BOA, TD 728, 338–340, 378–379. Popis iz vremena Selima II., s određenim pogreškama u čitanju, objavljen je u: *Osmanlı Belgelerinde Hırvatistan*, 277, 283.

¹⁰⁸ U defterima se bilježi kao Časna džamija Murat-begova u utvrđi Klis i prvi se put jasno spominje tek 1585./1586. (BOA, TD 622, 235/A) s prvim zabilježenim popisom ove tvrđave mada je sasvim izvjesno da je morala nastati neposredno po osvajanju Klisa. Izvodi iz vakufname spomenute džamije u čiji je vakuf ulazio, između ostaloga, i čitluk u Petrovu polju, za koji se u ovome radu utvrđuje da se zapravo radi o čitluku Kanjani odnosno Kadijino Brdo, zabilježeni su tek u opširnome defteru iz 1604. godine. Kraći izvodi iz ovoga popisa navedeni su u: Fehim Dž. Spaho, „Džamije i njihovi vakufi u gradovima Kliškog sandžaka početkom XVII vijeka“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* 5–6 (1978): 225.

¹⁰⁹ BOA, TD 533, 479; BOA, TD 622, 257/B. Na tome području i danas su očuvani toponimi Krčevine i Begluk, koji pripadaju teritoriju sela Kadina Glavica. Videti: VGI, TK 1:25000, sekcija Split 1–4.

¹¹⁰ Zaselak Zidić nalazi se na obroncima Svilaje između Parčića i Kanjana. Vidi: Korenčić, *Naselja i stanovništvo*, 215–216. Kao *Sdidnich* navodi se i u mletačkim katastrima (prema: Slukan-Altici, „Povijest mletačkog katastra“, 192).

no muslimanima) s pet vodenica na Čikoli.¹¹¹ Od posebne je važnosti podatak da je selo Suhovare dijelilo pašnjak (otlak) i mezru Marovina sa selom Maovice kod Vrlike, a mezra Šušnjar sa zimskom ispašom bila između sela Ljubičina i Ramljana, dok su selo Čujak i Ljubičina dijelili tri vodenice na rijeci Vrbi.¹¹²

Spektar podataka dodatno širi opširni popis iz 1585./1586. godine u kojemu, osim već navedenoga, stoji da selo Kanjani ima dvije vodenice na rijeci Grabovici (Grabovče), Otavice imaju četiri na vodi Otavac, Brečević pet na vodi Brečević, Suhovare dvije na rijeci Čikoli, a Ljubičina (pored tri koje je dijelila sa selom Čujkom) još šest na rijeci Vrbi. Jednu vodenicu na Čikoli posjedovao je i Murat-begov vakuf. Pored toga, u popisu se navodi da se u selu Gradac održavao panađur (sajam). Ovaj defter sadrži još mnogo obavijesti o ustrojstvu nahije i teritorija Petrova polja, ali to nije od značaja za temu ovoga članka.¹¹³

Na osnovi izloženoga možemo zaključiti da su sela Suhovare i Brečević, uz koje se 1487. godine spominje i Brečevo, dio nahije Petrovo polje te da se navode u svim defterima od 1530. do 1604. godine. Mjesto Poljane ne spominje se u osmanskim defterima, osim ako se na njega ne odnosi selo Poljice (spomenuto samo u defteru iz 1542. godine), za koje se osnovano sumnja da ipak nije bilo dio nahije Petrovo polje.¹¹⁴ Eventualna veza toga mjesta s naseljem Petrovo Polje, koje se spominje u ranim mletačkim katastrima, ne može se utvrditi.¹¹⁵ Na osnovi popisa naselja Zmina polja vidimo da su prisutna gotovo sva sela koja danas okružuju Bračević, ali samoga Bračevića nema. Možda je kasnije došlo do seobe toponima, o čemu je govorio i Gunjača.¹¹⁶ Pa opet, treba uzeti u obzir već nagoviještenu mogućnost da je veliki dio Polja Vrba bio smatran dijelom Polja Kanjane, a zatim i Petrova polja. Ova se opcija ne smije isključiti, ne samo zato što srednjovjekovni izvori ne govore mnogo o ovome prostoru, nego i zato što u osmanskim izvorima nedostaju upravo imena svih današnjih mjesta na potezu između Gradca i Bračevića (to su Baljci, Umljanović, Čavoglave, Kljake, Mirlović Polje, Crivac, Pribude; ali i Kričke i Ružić, zapadno od Gradca), a u sklopu Petrova polja navodi se mezra Vrba, koja pripada selu Ljubičina i koja se nalazi na istoimenoj rječici.¹¹⁷ Ljubičina, pritom, kako jasno stoji u popisu iz 1574. godine, graniči s Ramljanima.¹¹⁸ Spaho je, u

¹¹¹ Bučić je danas zaselak sela Ružić. Korenčić, *Naselja i stanovništvo*, 216. Pominje se i u mletačkim katastrima. Slukan-Altić, „Povijest mletačkog katastra“, 193, 196.

¹¹² BOA, TD 533, 477–488.

¹¹³ BOA, TD 622, 254A–263B.

¹¹⁴ BOA, TD 211, 624. Vidi i bilješku 88. Određeno selo Poljice spominje se na teritoriju Nečvena još 1530. godine, a zatim i 1550. godine, a ono bi se moglo odnositi na Puljane u opštini Promina, naselje u čijim se okvirima danas nalaze ostaci utvrde Nečven. BOA, TD 157, 1090; BOA, TD 284, 103; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, 90. Poljane su, možda, zaselak Mirlović Polja.

¹¹⁵ Slukan-Altić, „Povijest mletačkog katastra“, 192.

¹¹⁶ Gunjača, „Ubikacija“, 235.

¹¹⁷ BOA, TD 157, 360–361.

¹¹⁸ BOA, TD 533, 488.

skladu sa svojim čitanjima deftera, ukazao na mogućnost da je Brečević zapravo zaselak Perković između Umljanovića i Kljaka, ali to ne zvuči kao uvjerljiva opcija jer se radi o zaseoku čije je ime vezano za prezime njegovih žitelja.¹¹⁹

Redosljed spominjanja sela u osmanskim popisima nije ujednačen i čini se nesistematičnim. Pa opet, vrijedi spomenuti da se Brečević u defterima najčešće javlja uz sela Gradčac (Gradac), Suhovare, Otavice, Ljubičina i Čujak – a sva ona bila su u sastavu nahije Petrovo polje. Ako bi takav redosljed imao bilo kakav geografski smisao, to bi ukazivalo na to da se navedeno mjesto nalazilo negdje u jugoistočnome, suženom dijelu Petrova polja. U tome kraju u srednjem su se vijeku susretale granice Kninske županije (komitata), kliškoga i šibenskoga distrikta (okruga) te teritorija Zmine.¹²⁰ Kada se uzmu u obzir podaci iz deftera iz 1574. i 1585./1586. godine - da je selo Ljubičina imalo vodenice na rijeci Vrba, selo Brečević na vodi Brečević, a selo Suhovare na reci Čikoli - moglo bi se zaključiti da su se sva ova mjesta nalazila negdje između Bračevića i Ružića.¹²¹ Stoga postoji mogućnost da je Brečević doista današnji Bračević, mjesto nad Poljem Vrba, okruženo skoro sa svih strana teritorijem nahije Zmina. Na to bi mogao ukazivati i nedostatak spomena susjednih mjesta Crivac i Pribude.¹²² Međutim, kao protuargument može se navesti i podatak da je selo Tomina, navođeno u svim defterima, zajedno s Milešinom i Ričipoljem u Zmina polju, danas zaselak Bračevića.¹²³ Također, izvorišni dio potoka i rijeke Vrbe pripadao je selima Radunić, Podastinje (Postinje) i Ramljani.¹²⁴ Ne smijemo smetnuti s uma ni činjenicu, koju smo ranije već istaknuli, da se Brečevo i Brečevica/Brečević, prema izvoru iz 1487. godine, jasno razlikuju. Stoga se ubikacijom Bračevića nužno ne ubicira i utvrda Brečevo. Ukoliko se, pak, toponim selio, nije mogao „otići“ predaleko. Kastrum Brečevo i drugi toponimi vezani za njega prvobitno su se, dakle, morali nalaziti negdje na području između Krički i Kanjana na sjeveru i Bračevića na jugu. Na tome području postoji više gradina i lokacija pogodnih za manje utvrde kakva je bila i

¹¹⁹ Spaho, „Splitsko zaleđe“, 56, 78; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, 84. Kornelija Jurin Starčević primijetila je sličnost Spahova Prečevića i Bračevića te istaknula da se vjerojatno radi o tome selu, a ne o Perkoviću (Jurin Starčević, „Demografska kretanja“, 145, bilješka 13).

¹²⁰ Josip Kolanović, *Šibenik u kasnome srednjem vijeku*, Zagreb: Školska knjiga, 1995, 10–17.

¹²¹ BOA, TD 533, 488; BOA, TD 622, 259A, 260B, 261A, 261B.

¹²² Krešimir Kužić navodi spomen dvojice ljudi iz Crivca iz 1470. godine pozivajući se na članak Vjeke Omašića koji nam nije bio dostupan. Vidi: Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, 70, 83. Kasniji, provjereni spomeni Crivca i Pribuda su tek iz 17. stoljeća.

¹²³ BOA, TD 157, 376; BOA, TD 164, 37; BOA, TD 211, 638–639; BOA, TD 284, 85–86; BOA, TD 285, 19–20; BOA, TD 533, 698; BOA, TD 556, 35; BOA, TD 622, 266B–267A; Spaho, „Splitsko zaleđe“, 61, 68; Spaho i dr., *Opširni popis Kliškog sandžaka*, 72. Prema topografskim kartama današnji Bračević podijeljen je na dvije veće celine – jedna se neposredno oslanja na selo Milešinu, dok se druga, veća, nalazi iznad Polja Vrba (Tisna Vrba). Vidi: VGI, TK 1:100000, sekcija Split. U ranome mletačkom katastru iz 1709. godine sela Milešina i Bračević navode se zajedno (kao *Bracevich-Millessina*) i to u sklopu trogirskoga kotara. Podsjećamo da je Milešina u svim turskim defterima pripadala nahiji Zmina polje. Vidi: Slukan-Altić, „Povijest mletačkog katastra“, 191.

¹²⁴ Vidi i bilješku 77.

Brečevo.¹²⁵ Međutim, potrebno je provesti dodatna i detaljna arheološka istraživanja kako bi se utvrdilo je li neka od spomenutih gradina iz srednjega vijeka. Sâm naziv Gradčac (Gradac) ukazuje na postojanje utvrđenoga grada pa bi možda bilo primjereno i tamo potražiti srednjovjekovno Brečevo, koje je, očito, u 15. stoljeću izgubilo značaj da bi na koncu izgubilo i ime. Nije nevažna ni činjenica da se u ovome selu održavao sajam. Toponimi Kanjevača u Umljanoviću i Bračeviću ne označavaju Polje Kanjane jer smo već uvidjeli da je ono bilo veća cjelina iako je vjerojatno da iza svih spomenutih naziva stoji isti lingvistički korijen (*kanj-*).¹²⁶ Zato lokaciju Brečeva nije nužno tražiti u ovim selima.

Ako uzmemo da su Suhovare, Brečević i Ljubičina bila susjedna sela, možemo dodatno suziti spomenuti prostor tražeći točku na kojoj se približavaju vodotoci Čikole, Vrbe i (danas nepoznatoga) Brečevića. To bi bio prostor koji zahvaća dijelove sela Ružić, Gradac, Umljanović, Baljci, Mirlović Polje, Kljake i Čavoglave. Što se identifikacije rijeka i potoka tiče, danas su, pored Čikole i Vrbe, praktično sve ostale tekuće vode u Petrovom polju i Polju Vrba periodičnoga karaktera i kratkoga toka, a njihova imena nisu ubilježena na detaljnim topografskim kartama. Zato je teško naslutiti koja bi od njih mogla biti *voda Brečević*. Ako se promatra samo jugoistočni dio polja, najveća od tih rječica teče između Baljaka i Gradca nakon čega se kod Ružića ulijeva u Čikolu. Međutim, manji potoci mogu se naći i na drugim mjestima: sjeverno od Gradca, u Umljanovićima, na dvije lokacije kod Čavoglava i Crivca, u samome polju Tisna Vrba zapadno od Bračevića i tako dalje.¹²⁷ U svim slučajevima radi se o periodičnim vodotocima koji se ulijevaju ili u Čikolu ili u Vrbu. Vrela ima mnogo, ali su na većini njih, u nedostatku snage vode, teško mogle biti izgrađivane mlinice.¹²⁸ Činjenica da je selo Suhovare dijelilo ispašu na Svilaji sa selom Maovice ukazuje na to da se ono nalazilo negdje na području Gradca, Baljaka ili Mirlović polja – dovoljno blizu Čikole, ali tako da se teritorijem oslanja na teritorij Maovica.¹²⁹ S druge strane, sela Ljubičina i Čujak prostirala su se na području današnjih naselja Kljake, Čavoglave i Crivac jer se, kao što smo već naveli, kaže da su graničila s Ramljanima u Zmini.¹³⁰

¹²⁵ VGI, TK 1:25000, sekcije Split 1–4, Split 2–3, Split 2–4, Split 4–1, Split 4–2. Treba obratiti pozornost na „glavice“ (humove u polju) i uzvišenja koja se nazivaju gradinama.

¹²⁶ Gunjača, „Ubikacija“, 232–236; VGI, TK 1:25000, sekcije Split 2–3, Split 4–2.

¹²⁷ VGI, TK 1:25000, sekcije Split 2–3, Split 4–1, Split 4–2. Treba napomenuti i da jedna rječica protječe pored Kadine Glavice i ulijeva se u Čikolu kod lokaliteta Begluk (VGI, TK 1:25000, sekcija Split 1–4). Međutim, vjerojatnije je da je se ovaj vodotok prije može identificirati kao reka Grabovica (Grabovac) na kojoj je selo Kanjani imalo vodenice.

¹²⁸ Vidi bilješku 125. Ne treba zanemariti ni mogućnost da su pojedina vrela ili vodotokovi tijekom vremena nestali ili promijenili ime. Usp. Krešimir Kužić, „Four Lakes from a Mercator’s Map of Croatian Regions and Causes of Their Extinction“, *Geoadria* 6 (2001): 5–15.

¹²⁹ BOA, TD 533, 487; VGI, TK 1:25000, sekcija Split 2–4. Na svega nekoliko kilometara razmaka nalaze se Maovičke Razvale i Baljačka Ljut.

¹³⁰ BOA, TD 533, 488.

Ako bi se redosljed spominjanja sela zanemario kao nesistematičan i stoga nebitan, Brečevo bi se moglo tražiti praktično na bilo kojemu mjestu u Petrovu polju gdje je bilo uvjeta za postojanje utvrde. Jedino je sigurno da to nije mogla biti utvrda Drniš, čije je postojanje posvjedočeno 1494. godine, svega sedam godina nakon posljednjega spomena Brečeva.¹³¹ Promjene koje su se događale tijekom prve polovice 17. stoljeća ne mogu se više pratiti na osnovi popisnih deftera jer je prestala potreba za sastavljanjem te vrste popisa. Stoga je posljednji zbirni defter kojim raspoložemo s početka toga stoljeća.¹³² Kandijski rat kao i sukob Turaka i Mlečana oko Drniške krajine, koju su privremeno osvojili Venecijanci (1648.) da bi ju mirovnim ugovorom povratile Osmanlije (1669.), očito je doveo do velikih promjena u određenim naseljima pa i onima jugoistočno od Drniša. Neka od njih nedvojbeno su i nestala.¹³³ Mletačke mape i katastri s početka i iz sredine 18. stoljeća ne pomažu pri ubikaciji spornih toponima kao ni matrikule jer se u njima više ne spominju (barem ne pod tim imenima) brojna sela, među kojima su i Ljubičina, Suhovare i Brečević.¹³⁴ Naseobinska struktura tada već počinje sličiti na ovu današnju.¹³⁵

Ni kartografski izvori nisu od velike pomoći. Fra Maurova mapa iz sredine 15. stoljeća, kao ni Paganova, Lazarusova i Merkatorova karta iz 16. stoljeća, ne rješavaju problem Brečeva i Brečevića, a neke od njih otvaraju dodatna pitanja putem navođenja toponima koji nisu poznati iz pisanih izvora.¹³⁶ Stoga moramo zaključiti da - bez dodatnih arhivskih i terenskih istraživanja - točna lokacija kastruma i naselja Brečevo ne može biti pouzdano utvrđena.^{137*}

¹³¹ MOL, DL 50087; Traljić, „Drniš“, 393–394; Gunjača, „Hrvatsko historijsko Kosovo“, 146.

¹³² BOA, TD 728. Opširni defter Kliškoga sandžaka iz 1604. godine nalazi se u Ankari (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, *Kuyūd-ı Kadime Arşivi* 475) i nije nam bio dostupan.

¹³³ Kosor, „Drniška krajina“, 142–176. Neka od današnjih mjesta, nezabilježeni u turskim popisima, spominju se, međutim, već sredinom 17. stoljeća u izvješćima o izbjeglima iz Drniške krajine poslije ustanka iz 1648. godine (Ružić, Umljanović, Mirlović).

¹³⁴ Gunjača, „Hrvatsko historijsko Kosovo“, 157–158; Slukan-Altić, „Povijest mletačkog katastra“, 181, 192–197.

¹³⁵ Korenčić, *Naselja i stanovništvo*, 212–217, 658–669. Pogledati i prezentaciju Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske: <http://www.dzs.hr/Hrv/pxweb2003/database/Naselja%20i%20stanovnistvo%20Republike%20Hrvatske/Naselja%20i%20stanovnistvo%20Republike%20Hrvatske.asp> (pogledano 15. kolovoza 2012. godine).

¹³⁶ Seid M. Traljić, „Tursko-mletačke granice u Dalmaciji u XVI. i XVII. stoljeću“, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 20 (1973) 446–458; *Monumenta cartographica Jugoslaviae* II. Srednjovjekovne karte, Gavro A. Škrivanić, pr., Beograd: Istorijski institut – Narodna knjiga, 1979. /ćir./; Siniša Živković, *Jugoslovenske zemlje na starim geografskim kartama: 16, 17, 18. vek*, Beograd: NIP Jugoslavija Eko – Narodna biblioteka Srbije, 1990; Altić-Slukan, „Krka kao razdjelnica“, 51–61.

¹³⁷ Od posebne koristi bila bi istraživanja arhivske građe iz Šibenika, Trogira, Venecije i Vatikana iz razdoblja od početka 15. do kraja 17. stoljeća, ali i detaljna arheološka ispitivanja Petrova polja.

* Ovaj je članak rezultat istraživanja na projektu MPNTR RS br. 177029.

Prilog

Isprava Kninskoga kaptola od 30. srpnja 1487. godine, kojom se utvrđuje da je plemić Ivan, Danijelov sin i unuk Dujma Hranislavića iz Brečeva, prodao svoje zemljišne dijelove u naseljima Brečevo, Suhovari, Brečevica i Poljane u Kninskoj županiji (komitatu), zajedno sa svim svojim pravima na njih, Tadiji Humskome za stotinu zlatnih dukata.

(Magyar országos levéltár, *Diplomatikai levéltár – Mohács Előtti Gyűjtemény* 50087)

Nos capitulum ecclesie Tyniensis memorie commendamus tenore presencium, significantes quibus expedit universis, quod nobilis Johannes, filius condam Danielis filii condam Doymi Hranyzlawich de Brechewo, habitator Sybenici, coram nobis personaliter constitutus, sua ac filiorum et heredum suorum personis, quorum onus et gravamen in se assumpens si in infrascriptis non persisterent, confessus est sponte et relatu sue vive vocis in hunc modo, quod ipse, quibusdam suis arduis necessitatibus ipsum ad presens urgentibus compulsus, universas et singulas suas possessiones et porciones possessionarias, ipsum a condam nobili Marino filio Wlathkonis Vytanowich de dicta Brechewo, habitatore in villa Bryschywicha districtus Traguriensis, ac alias omnes porciones possessionarias ipsum hereditarias in possessionibus Brechewo, Zwhowari, Brechewicz et Polyane, legitime spectantes et pertinentes in comitatu Tyniensi existentes, habitas omneque ius suum dictas possessiones et porciones possessionarias tangentes et concernentes, egregio Thadeo Hwmzki pro centum florenis auri puri et iusti ponderis per ipsum Johannem, uti dicitur, iam plenarie habitis et receptis, ut id retulit coram nobis, perpetue vendidisset, prius tamen, uti dicitur, requisitis et amonitis universis propinquis, vicinis et commetaneis si quis ipsorum dictas possessiones et porciones possessionarias emere voluisset, quorum nemo voluit nisi prefatus egregius Thadeus. Imo, coram nobis, prefatus nobilis Johannes per se suosque heredes et successores predictas possessiones et porciones possessionarias cum universis et singulis earundem iuribus, utilitatibus et pertinentiis terris videlicet arabilibus, cultis et incultis, silvis, nemoribus, pratis, pascuis, fenetis, campis, montibus, collibus, vallibus, vineis vinearumque promontoriis, arboribus fructiferis et silvestribus, aquis aquarumque decursibus et generaliter quarumlibet utilitatum integritatibus ad easdem de iure et consuetudine spectantibus et pertinentibus, pro predictis centum florenis auri prefato egregio Thadeo suisque heredibus et successoribus dedit, vendidit, tradidit et contulit, perpetue et irrevocabiliter habendum, tenendum, possidendum, usufruendum pro anima et corpore disponendum ad libitum sue voluntatis. Insuper, prefatus Johannes, nominibus et personis quibus supra, promisit et se obligavit suosque heredes et successores, occasione predictarum possessionum et porcionum possessionaria-

rum iam venditarum, prefatum egregium Thadeum Hwmzki suosque heredes et successores ab omnibus impedire volentibus tueri, protegere et defensare, in lite et extra, suis propriis laboribus et expensis. In quorum testimonium atque robur perpetue firmitatis, presentes cum appensi sigilli nostri duximus concedere. Datum feria secunda proxima post festum beati Jacobi apostoli, anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo.

Another Attempt at Locating Medieval Brečvo and Polje Kanjane

Neven Isailović
The Institute of History
36/II Kneza Mihaila Street
11000 Belgrade
Serbia
E-mail: neven.isailovic@gmail.com

Aleksandar Jakovljević
The Institute of History
36/II Kneza Mihaila Street
11000 Belgrade
Serbia
E-mail: ayakovljevic@gmail.com

Summary

This essay, based on both newly found and previously known sources, presents the results of research concerning new possibilities for identification of the location of medieval toponyms Brečvo and Polje Kanjane (Kanjane Field), held by the Croatian magnates, the Nelipčić family. On the basis of source material from the medieval period, it is concluded that Polje, also known as Polje Kanjane, which is mentioned together with castrum Brečvo, is most probably a fourteenth-century name for what later came to be known as Petrovo polje, or, at least, its largest part. The connection between the today's settlement Kanjane and the mentioned Polje is pointed out. Also, data collected from a series of documents concerning the person of Ivan Dminojević, one of the familiars of the Nelipčić family, led to the conclusion that Polje Kanjane encompassed a larger area and also included the village Siverić. Petrovo polje is probably a somewhat later name (from the early fifteenth century) for an even larger territory, which included most of the former districts of Oprominje, Kosovo and Polje Kanjane. Through the discovery of a document from 1487, it is now known that Brečvo still existed in the late fifteenth century and was located in the vicinity of the villages Suhovari, Brečevica and Poljane (all in the County of Knin). At the same time, through the analysis of Ottoman sources, primarily defters (tâpū tahrīr defterleri), from the sixteenth and early seventeenth centuries, it was possible to conclude that the notion of Polje Kanjane (mer'ā Kanani) survived into the early years of Turkish rule, but was reduced to the area around the villages Kanjane and Kadina Glavica. The villages Suhovare (on the river Čikola) and Brečević (on the river Brečević), which

correspond to Suhovari and Brečevice mentioned in 1487, were recorded in all Turkish defters from 1530 to 1604. These villages do not exist anymore (at least not under those names), but were most probably located somewhere in the region between the modern villages Gradac and Bračević. However, the exact location of these settlements is not known and, therefore, neither is that of castrum Brečevo. It was also concluded that the nahiyes Zmina polje and Petrovo polje bordered each other somewhere along the river Vrba, between today's settlements Ramljane, Radunić and Milešina (which are confirmed in the censuses of Zmina polje) and Crivac, Čavoglave and Kljake (which are presumed to have been the part of Petrovo polje). Taking everything afore-mentioned into consideration, the claim made by Stjepan Gunjača, the author of the article from 1957 dedicated to the localization of Brečevo, that this particular fortress was located in the village of Bračević, above the section of Vrba field called Kanjevača, may or may not be accurate. This paper suggests that medieval Brečevice (Bračević) may correspond to a part of the today's village Bračević, but that castrum Brečevo itself was probably located somewhere to the north or northwest, in the area of villages surrounding the junction of the rivers Vrba and Čikola. Only new archival and archaeological research could lead to more accurate answers to the question of location of the mentioned fortress.

Keywords: Brečevo, Polje Kanjane (Kanjane Field), Petrovo polje, Ivan Nelipčić, Ivaniš Nelipčić.